

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte

Pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītībasstudiju programma

„Pirmsskolas izglītības skolotājs”

KRISTĪNE ZIEMANE

4-5 gadus vecu bērnu savstarpējās sadarbības prasmju veidošana pirmsskolas izglītības iestādē

Kvalifikācijas darbs

Darba vadītāja

Pasniedzēja

Mg.paed., Mg.psych.

Ilze Kricka

Akadēmiskais amats

Zinātniskais / akadēmiskais
grāds

Vārds, uzvārds

Paraksts

Anotācija

Kristīne Ziemane

„4-5 gadus vecu bērnu savstarpējas sadarbības prasmju veidošana pirmsskolas izglītības iestādē.”

Šī kvalifikācijas darba mērķis ir noskaidrot, kuras pedagoga rosinātas darbības un rotaļnodarbības sekmē 4 - 5 gadus vecu bērnu komunikāciju un savstarpējas sadarbības prasmes.

Kvalifikācijas darbā ir teorētiskā, kā arī empīriskā daļa. Teorētiskajā daļā tiek sniegts 4- 5 gadus vecu bērnu sadarbības specifisks raksturojums, sadarbības prasmju sekmēšanas procesa pedagoģijā izklāsts un apskatīti bērna personības tipu veidi M. Velsa teorijā. Darba empīriskajā daļā tiek aprakstīts izstrādātais pētījums, kurš vērsts uz sadarbības prasmju sekmēšanu. Raksturota 10 bērnu novērošana grupas vidē , izvērtējot to personības tipu un spēju sadarboties. Veikts pētījuma metodoloģijas apraksts, kā arī pētījuma gaitas apraksts un iegūto rezultātu analīze.

Darba rezultātā tiek atklāts, ka pedagogam veidojot rotaļnodarbības, kurās tiek veicināta prasme sadarboties, tā attīstās ātrāk un bērniem veidojas stabila, pozitīva attieksme pret vienaudžiem. Rodas progress bērna spējā iekļauties grupas vidē. Tāpat tika veicināta bērna spēja saprast citu emocijas un izpaust savējās.

Kvalifikācijas darba struktūra; ievads, divas nodaļas, viena tabula, izmantoti 35 literatūras avoti. Kvalifikācijas darba kopējais apjoms ir 43 lappuses.

Atslēgas vārdi; saskarsme, sadarbība, rotaļnodarbība, mijiedarbība, 4-5 gadus veci bērni.

Annotation

Kristine Ziemane

“Development of mutual cooperation skills of 4-5 year old children in a pre-school educational institution.”

The aim of this Qualification Paper is to discover which activities and play activities initiated by a teacher encourage the development of communication and mutual cooperation skills in 4-5 year old children.

The Qualification Paper is made up of a theoretical and an empirical section. The theoretical section presents a specific characterisation of cooperation in 4-5 year olds, a pedagogical description of the process of encouraging cooperation skills, as well as a review of children’s personality types as described in M. Wells’ theory. The empirical section reports on a completed research project that was focused on encouragement of cooperation skills. Observation of 10 children in a group environment is described, assessing their personality type and ability to cooperate. The research methodology is described, as well as the research process and an analysis of the results obtained.

The results of the research show that when play activities that encourage cooperation skills are created by a teacher, these skills develop more quickly and the children develop a stable, positive attitude to their peers. The child’s ability to integrate in the group environment improves. In addition, the child’s ability to understand the emotions of others is improved, as is their ability to express their own emotions.

Structure of the Qualification Paper: Introduction, two chapters, one table, 35 literature sources used. Total number of pages in the Qualification Paper: 43.

Keywords: communication, cooperation, play activity, interaction, 4-5 year old children.

Saturs

Ievads	5
1.Sadarbības prasmju veidošanas teorētiskie aspekti	8
1.1. 4-5 gadu vecu bērnu sadarbības specifika.....	8
1.2. Sadarbības prasmju sekmēšana pedagoģiskajā procesā.....	12
1.3. Bērna personības tipa saistība ar sadarbības prasmju veidošanu.....	17
2. Sadarbības prasmju veidošanas izpēte pirmsskolas izglītības iestādē"X".....	22
2.1. Pētījuma grupas raksturojums.....	22
2.2. Pētījuma metodoloģijas raksturojums.....	26
2.3. Pētījuma gaitas apraksts un rezultātu analīze	28
Secinājumi	36
Priekšlikumi	37
Literatūras un avotu saraksts.....	38

Ievads

“Cilvēks piedzimst kā indivīds. Tikai pamazām attīstības un socializācijas procesā tas veidojas par personību. Veidojas personīgās īpašības, kas raksturo attieksmi pret sevi pašu, citiem un arī pret sabiedrību.” (Golubina, 2007, 89) Tā raksta V. Golubina savā pirmsskolas pedagoga rokasgrāmatā. Ir skaidri zināms, ka bērna saskarsmes iemaņas sāk veidoties jau no dzimšanas brīža, kad to uzliek uz mātes krūtīm. Pirmajā dzīves gadā bērns iemācās komunicēt ar savu ģimeni un vēlāk pienāk laiks pirmsskolas izglītības iestādei, vai vienkārši sakot, bērnudārzam. Tajā bērns iemācīsies komunicēt ar sev līdzīgajiem. Un no tā būs atkarīgs, kā viņš tālāk komunicēs ar pasauli. (Hollingsworth, Winter, 2013)

Visa bērna pieredze pirmsskolas izglītības iestādē ir pedagoģisks process, kurš sagatavo bērnu turpmākajam ceļam uz skolu. Šis ir iemesls kāpēc saskarsmes iemaņu veidošana pedagoģiskajā procesā ir ļoti svarīga, tā attīsta bērna sociālās prasmes un dod viņam nepieciešamo pieredzi un palīdz izaugt par indivīdu, kurš iekļaujas sabiedrībā. „Personības attīstību psihologi saista tieši ar saskarsmes un emocionālo attīstību, saskarsmi ar socializāciju kopumā.” (Svence, 2007, 58)

G. Svence turpina uzsvērt, ka „... personības kvalitāti raksturo tās prasme kontaktēties ar citiem.” (Svence, 2007, 94) Turpmākajā tekstā paskaidrojot, ka pirmsskolas vecuma bērni, augot turpina pakāpeniski apgūt sociālās saskarsmes prasmes un iemaņas, kā ar pieaugušajiem, tā arī ar saviem vienaudžiem, kā rezultātā apgūst saskarsmes normas un etalonus. (Svence, 2007) Tam piekrīt arī A. Špona, kura uzskata par svarīgu bērna sociālo vidi, tajā bērns apgūst prasmes un attieksmes, iepazīst jēdzienus, idejas, faktus. (Špona, 2006)

Kats vecāks pats izlemj par to, kādā vecumā viņa bērns sāks apmeklēt pirmsskolas izglītības iestādi, bet tomēr lielākajai daļai vecāku bērnu uz pirmsskolas izglītības iestādi jāved jau 1,5 gada vecumā, pamatojoties uz valsts sniegto bērna kopšanas pabalstu (VSAA), vecākiem nākas atgriezties darbā. Tā kā katra bērna audzināšana mājas vidē ir atšķirīga, saskaroties ar citiem vienaudžiem var rasties saskarsmes problēmas. Nu jau visas pirmsskolas izglītības iestādes vadās pēc jaunās „Pirmsskolas izglītības programmas” Skola 2030. Šī programma ir saskaņota ar Ministru kabineta noteikumiem, un veidota, pamatojoties uz rotaļu kā primāro vadošo darbības veidu pirmsskolas izglītības iestādē, kuru izmantojot, katrs bērns tiek uzskatīts par indivīdu un apgūst zināšanas, prasmes veidot attieksmes, pilnveido savu pieredzi, darbojas patstāvīgi, izzina sevi un sabiedrību. Šādā veidā pārņemot sabiedrībā uzkrāto pieredzi. (Pirmsskolas izglītības programma, 2012, 5)

Tātad pirmsskolas izglītības iestādē vadošā darbība ir rotaļa un pedagoga uzdevums ir nodrošināt bērniem, atbilstoši vecuma grupai, daudzveidīgas, radošas un attīstošas rotaļnodarbības. Šo darbību starpā arī sadarbības prasmju veidošanos caur rotaļu, ļaujot katram bērnam attīstīties kā neatkarīgai personībai. Ievērojot katra bērna individuālās īpašības un personību, radīt drošu vidi, kurā ikvienam ir iespēja piedalīties dažādās nodarbībās un lomā rotaļās. Uzsvāru liekot uz to, ka būtiska ir sadarbība ar citiem, veicināt sadarbības pozitīvu izveidi un turpmāko attīstību. Nepiemirstot arī grupas vidi, kurā bērnam ir iespēja daudzpusīgi attīstīties un pilnveidot savas prasmes un spējas, tomēr tajā pašā laikā, esot daļai no grupas, apzināties savu vērtību un prast sekmīgi sadarboties ar grupas biedriem.

Šo tēmu darba autore izvēlējās, pamatojoties uz savu nelielo pieredzi, strādājot kā skolotāja palīgs pirmsskolas izglītības iestādē 6 gadus, un tālāk pārkvalificējoties par pirmsskolas izglītības skolotāju. Šajā laika posmā darba autore tika novērojusi gan bērnu saskarsmi vienam ar otru, kā arī bērnu saskarsmi ar skolotāju. Saskarsmes iznākumi bija dažādi – gan pozitīvi, gan negatīvi, kas darba autori ieinteresēja rakstīt šo darbu. Darba autorei ir sanācis vērot un strādāt ar dažāda vecumposma bērniem, taču 4-5 gadu vecumposms īpaši ieinteresēja, jo pašlaik strādā ar šāda vecumposma bērniem, kā arī pašai ir meita 4 gadu vecumā. Darba autore vēlas labāk saprast un izzināt, kā veiksmīgi sekmēt sadarbības prasmes, gan strādājot pirmsskolas izglītības iestādē, gan saskarsmē ar savu bērnu.

Pētījuma objekts: pedagoģiskais process pirmsskolas izglītības iestādē.

Pētījuma priekšmets: sadarbības prasmju veidošana.

Pētījuma mērķis: noskaidrot, kuras pedagoga rosinātās darbības un rotaļnodarbības sekmē savstarpēju sadarbības prasmju veidošanos.

Hipotēze: bērnu sadarbības prasmes attīstās sekmīgāk, ja:

- pedagoga rosinātās darbības un rotaļnodarbības atbilst bērna vajadzībām pēc savstarpējas sadarbības
- pedagogs izmanto iegūto informāciju par bērna personības tipu sekmīgākai sadarbības prasmju veidošanai.

Pētījuma uzdevumi:

1. pētīt 4-5 gadu vecu bērnu sadarbības prasmju veidošanās procesus un īpatnības, analizējot pedagoģisko un psiholoģisko literatūru.
2. pētīt sadarbības prasmju veidošanos, ņemot vērā bērna personības tipu.
3. pētīt, kā pedagogs ar savu darbību var sekmēt sadarbības prasmju veidošanos pirmsskolas izglītības iestādē.

4. apkopot secinājumus un izveidot priekšlikumus pirmsskolas izglītības pedagogiem par veiksmīgas sadarbības prasmju veidošanos pirmsskolas izglītības iestādē.

Pētījuma metodes:

Teorētiskā metode – pedagoģiskās un psiholoģiskās literatūras, (video un audio), analīze.

Empīriskā – pedagoģiskie novērojumi, pedagoģiskā izmēģinājuma darbība, rezultātu apkopošana.

Pētījuma bāze: pirmsskolas izglītības iestāde „X”, 10 bērni vecumā no 4-5 gadiem.

1.Sadarbības prasmju veidošanas teorētiskie aspekti

1.1. 4-5 gadu vecu bērnu sadarbības specifika

Lasot vairāku autoru darbus, varam ātri nonākt pie vienprātības par to, ka bērna socializācijas process sākas no tā brīža kad viņš nāk pasaulē. Katrs jaundzimušais reaģē uz apkārt notiekošo atbilstoši savām spējām, un pirmais, ko apgūst bērns sociālajā procesā ir tieša saskarsme un viena no tās veidiem ir, "...sadarbība, kas tiek definēta kā savstarpēja mijiedarbība, starp diviem vai vairākiem partneriem, pieprasot sadarbības partneriem noteikt kopīgus mērķus un koordinēt viņu darbības..." (Bezerra-Dutra, 2019, 12). Tā ir nepieciešama, lai bērns spētu sekmīgi iekļauties sabiedrībā, un nenorobežotos nopārējiem tās locekļiem. Tātad, lai bērns kļūtu par intelektuāli attīstītu personību, tam ir jāapgūst sociāli atbildīgas un nozīmīgas darbības, kā arī uzvedības veidi. Tālāk no savām iegūtajām atziņām viņš veidos savu pasaules uztveri un atradīs savu vietu sociālajā sistēmā. Ļoti svarīgs ir arī ģimenes dzīvesveids, jo tas ietekmē bērna attieksmi un uzvedību, zināšanas, prasmes kā arī veselību (Puškarevs, 2001). Saskaņā ar Ļ. Vigotska teoriju bērna domāšana un psihiskā attīstība veidojas saskarsmē ar citiem cilvēkiem – pieaugušajiem, un tā tas notiek visās kultūrās.¹

Saskarsme tiek iedalīta divās grupās – verbālā un neverbālā. Pirmajā brīdī varētu likties, ka neverbālā saskarsme nebūt nav tik svarīga, tomēr tā tas nav. Saskaņā ar pētījumā iegūtajiem datiem informācijas nodošana verbālajā saskarsmē ir tikai 7% ja ietver bals toni un intonāciju 38%, bet neverbālajā 55%. Profesors Birdvissls nonāca līdz līdzīgiem secinājumiem, verbālā saskarsme 35% neverbālā 65%. Neverbālās saskarsmes veidi izpaužas kā personas veikta vizuāla kustība, kas veic nozīmīgu regulējošu funkciju saskarsmē. Tā izpaužas sejas izteiksmē, pozā, žestā, skatienā, gaitā. Sejas mīmikai ir īpaši liela nozīme, jo tajā izpaužas dusmas, prieks, bailes, pārsteigums u.c. emocijas. Cilvēka darbība nav iespējams ārpus komunikācijas. Saskarsme ir sarežģīts daudzdimensionāls izveides un attīstības process, kontakti starp cilvēkiem un to grupām, un ietver vismaz trīs dažādus procesus: komunikāciju (informācijas apmaiņa), mijiedarbību (darbību apmaiņa), sociālālo uztveri (partnera uztvere un izpratne). (Волчков, 2015)

¹SimplePsychology (Простаяпсихология)(2019) *Когнитивнаяпсихологиямышления* #82. *Культурно-историческаяконцепцияразвитияВыготского*. YouTube, Retrievedfrom: <https://www.youtube.com/watch?v=6XRjLanO8pk>

“Katrā sabiedrībā socializācija notiek atbilstoši tās specifiskajām iezīmēm un laikam, attīstot tās personības īpašības, kas nepieciešamas dzīvošanai mainīgajā sabiedrībā. Līdz ar to vērojama saikne starp sabiedrības apstākļiem, kuros bērns dzīvo, un personības attīstību. Jo tā ir sarežģītāka, jo vairāk spēju prasa no cilvēka mainīties atbilstoši jaunajiem apstākļiem. Pirmsskolas skolēns to īpaši krasi izjūt divas reizes – sākot apmeklēt PII un kļūstot skolēnam. Katram šī pāreja notiek atšķirīgi, to nosaka viņa sociālā, komunikatīvā kompetence – kā viņš pratis atrast kopīgu valodu ar līdzcilvēkiem.”(Dzintere, Stangaine, Augstkalne, 2014,209-210,; Tomasello, &Vaish,2013). Secinu, ka ļoti svarīgs faktors, kas nosaka bērna turpmāku iekļaušanos sabiedrībā ir tas kā bērns pavada tieši savus pirmos dzīves gadus.(Hollingsworth, Winter, 2013) Cik veiksmīgi bērnam veidosies attiecības ar līdzcilvēkiem un apkārtējo pasauli (Triciavan Rhijn, Osborne, Ranbay, Maich, Hall, Rzepecki, Hemmerich, 2021). Tāpat komunikācijas un sadarbības prasmes atkarīgas no dzīves vides agrīnajos dzīves gados, jo komplicētāka būs bērna dzīves vide, jo tik daudz sarežģītāka būs tā personības attīstīšanās un komunikācijas spējas.

“Sociālajā vidē notiek bērna personības attīstība...” (Puškarevs, 2001, 15). Tā, kā lielāko dienas daļu pirmsskolas vecuma bērns parasti pavada pirmsskolas izglītības iestādē, tam ir būtiska nozīme šī bērna personības attīstībā. Tas nozīmē, ka pirmsskolas izglītības iestāde piedalās visā, kas attiecas uz dotā bērna vispusīgu attīstību, tostarp, saskarsmes prasmju iemaņu attīstībā. G. Svences raksta, ka pirmsskolas vecumā bērna galvenā darbība ir sižetiska lomu rotaļa, šajā vecumposmā bērni izteikti sāk sevi asociēt ar labā vai ļaunā lomām, izspēlējot ģimenes sadzīves situācijas. Tā G. Svences uzskatam pievienojas arī I. Puškarevs apgalvojot, ka bērniem ir jāļauj spēlēties pašiem savā starpā. Kā arī šajā vecumā bērni sāk pievērsties spēlēm ar noteikumiem, kas palīdz attīstīt paškontroli un izpratni par sociālajām normām, kuras valda sabiedrībā. Vēl I. Puškarevs raksta ka “...bērni šajā vecumā intensīvi socializējas, burtiski kopējot apkārtējo uzvedību.”(Puškarevs, 2001, 63; Frydenberg, Deans, O’Brien, 2012) Tā varam secināt, ka visu ko bērns novēro sadzīvē – mājās vai pirmsskolas izglītības iestādē, tas atdarina savās sadzīves rotaļās. Tādēļ pieaugušajiem būtu nopietni jāizvērtē kādu sadarbības modeli viņš māca savam bērnam. Tāpat kādas filmas tiek skatītas televīzijā, bērni viegli pārņem uzvedības modeļus un neizšķir filmas izdomātos tēlus no reālajiem.

V. Golubina raksta, ka bērniem šajā vecumposmā ļoti gribas būt pieaugušam un patstāvīgam, piedalīties dažādās sadzīves situācijās. Arī viņa savā grāmatā raksta par to, cik ļoti liela nozīme ir lomu rotaļām bērna sadzīvē. Izspēlējot un atdarinot pieaugušo uzvedību bērns izpēta un izdzīvo dažādas pieaugušo sadzīves situācijas. Un, ja bērnu šajā darbībā

nepārtrauks un atbalstīs viņa daudzveidīgā iniciatīva nostiprināsies. Pēc aturotes domām nekādā gadījumā nevajadzētu bērnus nopelt un pārtraukt viņu rotaļu, saucot to par muļķīgu, tāpat nevajadzētu ignorēt bērna uzdotos “muļķīgos” jautājumus. Visa šī negatīvā attieksme ātri vien rada nevērtīguma sajūtu bērnam un rada zemu pašvērtējumu. Tas savukārt vēlāk izpaudīsies saskarsmes problēmās vai arī atspēlēsies bērna sekmēs skolas gados. Pētījumi rāda, ka bērnam socializējoties jau agrā vecumposmā iek veicināta pozitīva attīstība, kas vēlāk attīstīsies kā pozitīva uzmanība, pozitīva domāšana, laba emocionālā attīstība. Bērniem veidojas labs pašvērtējums par sevi un spēja sadarboties ar citiem, bet pretējā gadījumā rodas riski, kas saistīti ar bērna nākotni, piemēram, nespēja sadarboties atspoguļosies kā problemātiska uzvedība, pazeminātas sekmes, ietekmēs bērna spēju veidot draudzību un pašcieņu, kā arī emocionālo stāvokli. Tas savukārt var bērnu novest pie izolēšanās un nespējas iekļauties sabiedrībā, kā rezultātā atstās baisas sekas uz bērna nākotni. (Triciavan Rhijn, Osborne, Ranbay, Maich, Hall, Rzepecki, Hemmerich, 2021) “Bez sociālajām prasmēm bērns zaudē iespēju sadarboties ar vienaudžiem un sasniegt izvirzītos mērķus.” (Wolf, Hudson-Baker, 2012) Tāpat darba autors uzsver, ka pedagogs ir piemērs bērniem, tie redz un novērtē, kā pedagogs rīkojas negatīvas saskarsmes (dusmu) situācijā, kā viņš tiek galā ar stresa situāciju, nosakot emocionālo vidi grupā. Protams, tas attiecas ne tikai uz negatīvu saskarsmi, bet arī pozitīvu.

Bērna prasmes sadarboties visstraujāk attīstās vecumā no 3 līdz 5 gadiem, tā uzskata Pattens, un skaidro, ka neatkarīgi no tā cik dotais bērns ir apdāvināts fiziski vai garīgi, viņa laime panākumi tomēr būs atkarīgi no tā cik labi viņš spēs sadarboties ar līdzcilvēkiem. Tātad ne tikai ģimene, bet arī apkārtējā vide, kurā bērns uzturas ieņems svarīgu lomu tajā kā veidosies bērna saskarsmes spējas. Pirmsskolas izglītības vidē tā parasti būs mijiedarbība (bērna- bērna, bērna-pedagoga) starp vienaudžiem vai pieaugušajiem, veidojoties dažādiem dialogiem vai piedzīvojot emocionālus konfliktus. (Tsangaridon, Zachopoulou, Liukkonen, Grástén, Kokkonen, 2014)

Pirmsskolas pedagoga rokasgrāmatā ir aprakstīts, ka 4 gadu vecumā bērnam strauji attīstās valoda. Tā kā sāk pilnveidoties bērna valoda un runa, tāpat arī mainās domāšanas veids. Parādās spējas salīdzināt un ievērot līdzīgo un atšķirīgo. Strauji sāk darboties četrgadnieka iztēle un no tiešās darbīgās uztveres sāk pāriet uz verbāli abstrakto domāšanu. Pēc V. Golubinas domām šajā vecumā bērnam vislabāk padodas valodu apgūšana un tikumisko normu apgūšana. Autore uzskata, ka 4 līdz 5 gadu vecumā bērna darbība un uzvedība vēl ir ļoti pretrunīga un ieska pievērst uzmanību bērna audzināšanai un skaidru noteikumu definēšanai, uzsverot, ka tiem būtu jābūt labi organizētiem. “Bērna ietiepība un

vēlme būt patstāvīgam ir liela, bet nav vēl pilnīgas izpratnes par cēloņiem un sekām. Bērns šajā posmā ir ļoti viegli ietekmējams, viņu vada izziņas vēlme.” (Golubina, 2007, 119) Uzsverot, ka bērna tikumības izjūta un griba jāsāk mērķtiecīgi attīstīt jau no 4 gadu vecuma, lai bērnam veidotos morālā stāja. Tāpat bērnam šajā vecumā ir svarīgi sniegt izpratni par cilvēka morālajām vērtībām – tādām kā taisnīgums, labestība, līdzjūtība, atsaucība, godīgums u.c. tā sarksts var būt garš. Šajā laikā notiek pārmaiņas bērna domāšanā, lai gan tā vēl ir pretrunīga tomēr bērnam ir interese par jaunām zināšanām. Tāpat sākas jau bērna gatavošana skolai. Autore raksta, ka šajā vecumā bērnam ir ļoti nepieciešams pozitīvs novērtējums par veiktajām darbībām. Tas motivēs bērnu vēlmi darboties tālāk un plašāk. Turpinot uzsvērt, ka ir īstais laiks, lai veidotu bērna morālo stāju, izpratni par darbu, pienākumu, līdzjūtību un citām pozitīvām īpašībām, kuras atrodamas pirmsskolas mācību programmā Skola 2030. Tā kā sadarbības prasmju apgūvē ir svarīgs kāds ir bērna pašvērtējums V. Golubina savā grāmatā uzsver ka, lai bērna pašvērtējuma spējas spētu sekmīgi attīstīties, ir ļoti svarīgi, lai apkārtējie (pedagogi, vecāki) rosinātu bērnu izvērtēt savu padarīto darbu un, lai viņš spētu salīdzināt to ar citu bērnu veikumu kā arī, protams, ir svarīgi, lai bērna veikums netiktu noniecināts. Mayer un kolēģi bērna spēju saista ar emocionālo stāvokli, kuru iedala; pēc spējas identificēt emocijas – tātad atpazīt savas izjustās emocijas, kā arī atpazīt kādas emocijas pauž otrs, emociju izmantošana domāšanas atvieglošanai – izmantojot pozitīvas emocijas apgūt vielu vieglāk, emociju izprašana – saprast, kas izraisīja emocijas un kā reaģēt, tikt galā ar emocijām – tātad apvaldīt izjustās emocijas pozitīvā veidā. Emocijām ir liela nozīme bērna spējai sadarboties. Lai bērns varētu veiksmīgi sadarboties viņam ir jāizprot savas un citu izrādītās emocijas, lai spētu mijiedarboties. Autors uzskata, ka sadarbības prasmas var izdalīt trijos veidos:

- 1) Prasmi izpaust emocijas,
- 2) Prasmi uztvert un atpazīt citu emocijas,
- 3) Prasmi regulēt savas emocijas saskarsmē ar citiem. (Riggio, Reichard, 2008)

Ž. Piažē bija pirmais, kurš rakstīja par to, ka skolotājiem būtu jādod iespēja un jārada situācijas, kurās bērni darbotos paši. Tādā veidā attīstot savas radošās spējas un mācoties risināt problēmas. Ž. Piažē 4-7 gadu vecumos ir nosaucis par intuitīvo periodu. Šajā bērna attīstības posmā viņš vēl nespēj aptvert, ka tilpums nemainās atkarībā no trauka formas. Viņš paskaidro bērna tieksmi atpazīt tikai kādu konkrētu objekta īpašību, kas atspoguļoti Ž. Piažē eksperimentos. Tāpat tieši viņš raksta, ka bērni šajā vecumos visu vērtē tikai no sava skatupunkta, un bērna raksturīgākā īpašība ir egocentrisms, tāpat arī vēl ir loģikas trūkums. (Piažē, Puškarevs, 2001)

Grāmatā “Attīstības psiholoģija” E.Ēriksone šo vecumposmu raksturo kā rotaļu laiku. Šajā posmā bērni ir skaļi. Viņš raksta, ka bērniem šajā vecumposmā ir raksturīga fiziska aktivitāte un agresivitāte. Ar enerģiskām kustībām viņš (bērns) ieņem telpu un ir uzmācīgs runāšanā. “Ēriksone šādu uzvedību skaidro kā bērna ielaušanos pasaulē, vēlas to izzināt. Šīs stadijas jaunveidojums ir pozitīvais – iniciatīva, negatīvais patstāvīga vainas izjūta.” (Ēriksone, 1998, Puškarevs, 2001, 50) Turklāt tas pilnībā sakrīt ar Z. Freida teoriju. Arī viņš uzsver, ka ja pieaugušais nosodīs bērnu par nebeidzamajiem jautājumiem un interesi par pasauli bērns jutīsies nevajadzīgs un viņu pārņems nebeidzama vainas izjūta. Bet ja pieaugušais būs saprotošs, bērnam tiks nostiprināta iniciatīva. “Šajā laikā bērns apgūst prasmes komunicēt ar cilvēkiem. Tāpēc jāpalīdz bērnam radot iespējas sarunāties, iedrošinot, palīdzot pārvarēt kautrību, bailes un vainas izjūtu.” (Puškarevs, 2001, 50-51)

1.2. Sadarbības prasmju sekmēšana pedagoģiskajā procesā

„Pedagoģiskais process ir ikdienas bērna dzīve, ko organizē un vada pieaugušais. Tam jānodrošina bērna mācīšana un mācīšanās, audzināšana un attīstība. Liela vērtība pedagoģiskajā procesā jāpievērš bērna prāta attīstībai, saistot to ar paša bērna aktīvu darbību. Bērnam jāmacās pašam vērot apkārtējo pasauli, secināt, pārvarēt šķēršļus, īstenot savas vēlmes. Pieaugušajiem ir jāpalīdz sekmēt bērna spēju attīstību. Taču šī palīdzība nedrīkst noslāpēt bērna patstāvību.

Noteicošā vieta uz bērna attīstību virzīta pedagoģiskā procesa organizācijā ir skolotāja darbībai, viņa attiecībām ar bērnu un viņa vecākiem. Šai darbībai vienlaikus jābūt audzinošai un izzinošai, tādai, kas attīsta bērna domāšanu. Ļoti nozīmīgs ir pedagoga paraugs, viņa cilvēcīgās īpašības un pozitīvā attieksme pret bērnu un viņa vecākiem. Liela uzmanība jāpievērš audzināšanas, mācīšanas un mācīšanās savstarpējai mijiedarbībai.

Ja pedagoģiskajā procesā tiek ņemtas vērā bērna intereses, vajadzības un spējas, tad mācīšanās norit sekmīgi. Pirmsskolā bērniem jādzīvo bērna dzīve, tajā pašā laikā veicinot viņu personības attīstību.” (Valsts izglītības satura centrs, 2012). Tieši šādā veidā pedagogiem būtu jāstrādā, lai bērna prasmju sekmēšana būtu veiksmīga un bērni izrādītu vēlmi un interesi pasaules izziņāšanā un prasmju apgūšanā. Tā kā sadarbības prasmju sekmēšana lielā mērā ir saistīta ar cilvēka pašvērtējumu un indivīda apzinātu priekšstatu par sevi, nevar nepieņemt Kristīnes Martinsones viedokli, ka „Pašvērtējums ietekmē personības tapšanu.” (K. Martinson, 1998, 27) Tā kā personas darbība ir vienmēr saistīta ar to kā viņš uztver sevi un kādam viņam būtu jābūt. Autore uzsver, ka cilvēka pašvērtējums ir tas, kas regulē cilvēka

uzvedību un nosaka to, kā šis cilvēks uzvedīsies kādā konkrētu apstākļu izraisītajā situācijā, kuras rezultātā viņš atradīs savu vietu dzīvē un statusu sociālajā vidē. Lasot tālāk autores rakstīto noprotam, ka ir ļoti svarīgi, lai personai (bērnam) nebūtu pārāk paaugstināts pašvērtējums – kā rezultātā bērns izvēlas sev darbības, kuras viņam nav pa spēkam. Neveiksmes gadījumā bērns vai nu smagi pārdzīvos vai novels atbildību par neveiksmi uz citiem atkarībā no viņa personības tipa. Turpretī pazemināts pašvērtējums būs otra galējība. Bērns, kuram būs pazemināts pašvērtējums bieži sevi nopels – izjutīs neapmierinātību ar sevi un sevis paveikto un katru neveiksmi uztver kā apliecinājumu savam negatīvajam pašvērtējumam. Tāpēc pedagogam ir ļoti jāuzmanās un jāievēro katrs bērns, lai palīdzētu pareizi veidot sadarbību, balstoties uz šī bērna pašvērtējumu. Tas veicinātu un palīdzētu veidot kvalitatīvas sadarbības prasmes.

Gan I. Tunne, gan Dz.Meikšāne ir vienotas uzskatā, ka sadarbības prasmju izveides procesā ļoti liels uzsvars ir jāliek uz pirmskolas nozīmi bērna attīstībā. Pirmskolā bērnam tiek dota iespēja piedalīties cita bērna priekos un bēdās, vai dalīties ar savu personīgo pieredzi un domām. Bērnam ir iespēja būt kopā ar sava vecuma bērniem un iegūt draugus. Augot tikai savā ģimenē, un īpaši, tad ja tas ir vienīgais bērns, viņš šādas iespējas nebūs. Ja bērnam netiek dota iespēja draudzēties, tad tas noteikti atstās ietekmi uz viņa jūtu attīstību, kuras var rasties traucējumi, kurus vēlāk būs grūti labot. Bērnam ir ļoti vajadzīgi sava vecuma domubiedri – draugi, lai bērns nejustos vientuļš un neizdomātu sev iedomu draugus, ar kuriem sarunātos un spēlētos (Tunne, Meikšāne, 1988).

Viens no sadarbības prasmju veiksmīgas sekmēšanas svarīgajiem aspektiem, protams, ir komunikācija. Tātad runāšana. „Saskarsmē tiek apmierināta cilvēka vajadzība pēc otra cilvēka klātbūtnes, domu apmaiņas, parauga un atbalsta.” (Stangaine, Augstkalene, Dzintere, 2014, 31) Stangaines un Augstkalnes rakstītais par bērnu izzīņas vecumposmu ir vērtīgs izzīņas avots. Autores uzsver, ka ir jāatceras – nemitīgie jautājumi bērnam palīdz izzināt pasauli un tuvināt to sev, kā arī būt daļai no tās. Tieši tāpēc pieaugušajiem būtu jāsaprot - šie nemitīgie jautājumi ir tie, kuri jums stāstīs par bērna vajadzībām, tā priekiem un bēdām, interesēm un veidu kā bērns uztvers pasauli. (Dzintere, Augstkalne, 2014) Kā arī pieaugušajiem būtu svarīgi atcerēties, kā tas ir būt bērnam, jo bērns nezina kā ir būt pieaugušajiem. Tieši šajā laikā kad bērns vēl arvien uzdod simt un vienu, mūsaprāt, muļķīgu jautājumu, nevajadzētu no tiem izvairīties, bet gan meklēt atbildes uz tiem, kopīgi atklājot pasauli un palīdzēt to izprast. Mūsdienu pasaulē vislielākās grūtības sagādā tieši indivīdu komunikācija – savstarpējā sazināšanās kā arī sapratne. Arvien vairāk mūsu izglītības iestādēs rodas sarežģījumi atrast kopīgu valodu starp vecākiem un pedagogiem, kā arī starp pedagogiem un bērniem, tāpat arī

bērniem savā starpā. Šīs situācijas rodas no tā, ka mēs neprotam veidot savstarpēji saprotošu un iejūtīgu dialogu. Kā iemeslu šai problemātiskajai situācijai tiek minēti vairāki faktori. Tas var būt zināšanu trūkums vai arī nepietiekama prasme formulēt savu domu. Tā var būt arī neiecietība vai neesoša vēlme komunicēt radot pārpratumus. Tādēļ šīs iepriekšminētās prasmes ir būtiski sākt veidot jau no agrā vecuma ģimenē, kā arī turpināt tās attīstīt pirmsskolas izglītības iestādē. (Dzintare, Boša, 1997)

Grāmatas „Bērns starp pieaugušajiem” autore pauž savu viedokli par to, ka pieaugušajiem tomēr derētu atcerēties, ka bērns pirmsskolas vecumā mācās apgūt un izzināt tieši caur rotaļām. Viņa pirmsskolas vecumu nosauc par darbības sfēru, kura ilgst no trīs līdz septiņiem gadiem. Un tieši šis īsais laika posms ir tas, kurā bērns apgūst lomu spēles, zīmēšanas iemaņas, sāk saprast pasakas un mācās konstruēt, jo šajā vecumposmā bērniem ļoti intensīvi sāk attīstīties uztvere, valoda, kā arī dažāda veida domāšana u.c. (Plaude, 2009) Tieši tādēļ pedagoga pienākums ir vērot bērnu. Uztvert viņa emocionālo un psihisko stāvokli, saprast kā bērns uztver sevi. Un turpmākajā pedagoģiskajā darbībā piemērot pareizās metodes bērna sekmīgai sadarbības prasmju veicināšanai un attīstībai. Visas jau iepriekš minētās pedagoga darbības tiek iekļautas mācību programmā „Skola 2030”, kurā sadarbības prasmes tiek iekļautas mācību jomās.

„Pirmsskolā bērns mācās veidot cieņpilnas attiecības ar citiem cilvēkiem un rīkoties saskaņoti ar citiem. Lai sadarbotos bērns mācās novērtēt savu un citu rīcību, saprot, ko nozīmē laba un ko nozīmē slikta rīcība. Bērns sāk apzināties nedrošās situācijas un mācās tajās rīkoties, lai šī rīcība vēlāk veidotos par ieradumu.” (Pirmsskolas mācību programma,2012,5)„Sadarbības prasmes vieglāk ir apgūt agrā vecumā. W. Keyes uzskata, ka tās var izpausties kā:

pašpārlicinātība – es to varu paveikt viens,
sevis pieņemšana – tas ko es izdarīju ir labs,
mērķtiecība – es vēlos to izdarīt,
vides apguve – es to varu sajust,
personīgā izaugsme – zinātkāre un iesaistīšanās,
pozitīva mijiedarbība – es varu palīdzēt citiem, citi var palīdzēt man.”(Keyes 2005, Frydenberg, Deans, O’Brien, 2012, 9)

Ļ. Vigotskis uzsver, ka mācīšanās ir sabiedriska darbība, kura nedrīkst notikt nošķirtībā. Šī ir galvenā doma sadarbības prasmju attīstīšanai. Ļ. Vigotska un I. Brunera (1985) pētījums norāda, ka lai bērns spētu sekmīgi mācīties ir nepieciešama vide, kurā bērns mācās sadarboties. Tāpat arī Slavina (1989) pētījumi liecina, ka bērni un pedagogi uzzina vairāk,

jūtas vairāk iesaistīti, kā arī ieguvuši vairāk no nodarbībām, kurās tikusi radīta sadarbību veicinoša vide. Tottens, Sills, Pigbijs un Russ (1991) atklāja, ka tie, kuri bija mācījušies sadarbības prasmju veicinošā vidē guva lielākus panākumus mācību satura apgūvē nekā tie, kuri apguva mācības individuāli. Viņi izteica minējumu, ka sadarbību veicinošā vide deva iespēju bērniem izrunāt apgūstamo vielu. Šis pētījums pierādīja, ka: strādājot nelielās grupās var apgūt vairāk. (To māca arī skola 2030) Izrunājot tēmu un pārliecinoties, ka visi vielu saprot. Pretēji tam, ka tie strādā individuāli vai sacenšoties.

- Bērni ir motivēti apgūt vairāk sadarbojoties nekā strādājot individuāli.
- Tiem ir pozitīvāka attieksme pret mācību vielu, apgūstot to nelielās grupās vai individuāli.
- Sadarbojoties grupās teim ir vieglāk iemācīties pieņemt vienam otru neatkarīgi no kādas ģimenes viņš nācis, ar īpašām vajadzībām vai arī nē, ir gudrs vai arī ir ar mācīšanās grūtībām, vai arī ir ar atšķirīgu etnisko izcelsmi.²

„Šajā vecumā daudzām prasmēm ir izšķiroša nozīme, piemēram, pozitīvai saskarsmei spēlējot ar vienaudžiem, prasme uzsākt uzturēt sarunu, prasme sadarboties, prasme klausīties, gaidīt savu kārtu, meklēt palīdzību, praktizēt draudzības prasmes – piem. pievienošanās citam bērnam vai mazai grupai, atzinības izteikšana, sarunas, atgriezeniskās saites sniegšana.”(Denham, Brown, 2010, 657) Bērna spēja izprast savu, kā arī apkārtējo līdzcilvēku uzvedību un emocijas ir ļoti nozīmīgas - tās nodod informāciju, kura var vadīt bērna spēju mijiedarboties (Doge, Laird, Lochman, Zelli & Conduct Problems Prevention Research Group, 2002, Denham, Brown, 2010) „Nespēja interpretēt emocijas var padarīt grupu par mulsinošu, satraucošu vietu.”(Raver, Garner & Smith-Donald, 2007, Denham, Brown, 2010, 657) Kļūst svarīga spēja pieņemt atbildīgus lēmumus, kuri tālāk ietekmēs bērna ikdienas sociālās mijiedarbības prasmes, kuras tikai turpina pieaugt un kļūt arvien sarežģītākas. Bērniem jātiek galā ar situācijām, kuras prasa spējas risināt sociālas situācijas un identificēt problēmas, izvirzot sociālus mērķus un nosakot efektīvus veidus kā atrisināt atšķirības, kuras rodas starp vienaudžiem (Denham, Brown, 2010).

Bērna mācīšanās procesā galvenā zināšanu apgūšanas forma ir rotaļa, 4-5 gadus vecumposmā tā jau ir sižetiskā lomu rotaļa un pirmsskolas izglītības iestādei tā ir jānodrošina, jo tai ir noteicoša un attīstoša loma katra bērna dzīvē. Tā pilnveido viņa prātu un ir audzināšanas un saskarsmes līdzeklis. „Rotaļā bērns gūst sociāli noderīgas iemaņas un

²Wisconsin's Guiding Principles for Teaching and Learning (2008) Learning is a collaborative responsibility.

Retrieved from: <https://dpi.wi.gov/sites/default/files/imce/cal/pdf/guiding-principles4.pdf>

prasmes...” (Golubina, 2007, 169) Tātad apgūstot saskarsmes prasmes, kā var noprast pēc autores rakstītā. Rotaļa būs tā, kuras laikā bērns mācīsies saskaņot savu rīcību ar pārējiem rotaļas dalībniekiem, tā pat mācīsies iekļauties. Rotaļas laikā bērnam ir iespēja veidot pozitīvas attiecības ar saviem vienaudžiem, kā arī risināt konfliktus. Tas audzina bērna gribu un māca pašam regulēt savu uzvedību.(Golubina, 2007) D. Hwa Chai un S. Md-Yunus savā pētījumā par 4-5 gadus vecu bērnu saskarsmi izmantoja daudzpusīgus sekmēšanas paņēmienus – komentārus, ieteikumus, jautājumus, atbalstu un neverbālas sociālās prasmes. Savā pētījumā viņi izmantoja stāstus. Pēc tam, kad pedagogs ir nolāsījis vienkāršu stāstu, viņš to dramatizē, radot uz saskarsmi vērstu problēmsituāciju, dodot iespēju bērniem izteikt savas domas un sajūtas, jo bērni izteiks vairāk atbildes reakcijas uz izdomātiem tēliem. Visi šie stāsti bija pedagoga izdomāti balstoties uz iespējamām dzīves saskarsmes situācijām, kuras varētu norisināties jebkurā pirmsskolas izglītības iestādē. Nodarbības garum apmēram 15-20 minūtes. Šī nodarbība tiek izmantota kā veids, lai parādītu bērniem sociāli pieņemamu sadarbības veidu, izmantojot pirkstu lellītes. Tās pēc nodarbības tika novietotas rotaļu centrā, kur bērni tika aicināti paši ar tām spēlēties. (HwaChoi, Md-Yunus, 2011) Dr.Seuss ir pārliecināts, ka vienkāršos stāstos atklātās sabiedriskās vērtības būs tās, kas radīs pozitīvu saskarsmes piemēru jaunajai paaudzei. Viņa ieteikums būtu :

- a)izmantot pirkstiņlelles, stāstus par draudzību, lomu rotaļu,
- b)sociālo prasmju modelēšana un iedvesmošana,
- c) ļaut bērniem kopīgi rotaļāties. (Wolf, Hudson-Baker, 2012)

„Rotaļā bērns gūst sociāli noderīgas iemaņas un prasmes...mācās sadarboties, saskaņot savu rīcību un vēlmes ar citiem rotaļas dalībniekiem...”(Golubina, 2007, 170) Tādēļ ir skaidrs, ka tā pilda pilda audzinošu un attīstošu funkciju, ko noteikti ir jāņem vērā pedagogam. Rotaļu par svarīgu un neatņemamu dzīves daļu uzskata arī citi pētnieki.(Sandberg, Haden, 2011) Un, lai motivētu bērnu darboties iesaka: sniegt iespēju bērnam praktiski darboties, ļaut brīvi izpausties radošā darbībā, veicināt attīstīt iztēli un izdomu, dot iespēju izlādēt uzkrāto enerģiju gan pozitīvo, gan negatīvo, kā arī ļaut atbrīvoties no agresivitātes došā veidā. (Golubina, 2007; Frydenberg, Deans, O’Brien, 2012) Kādā citā rakstā teiks, ka ja tiek atbalstīta bērna spēja rotaļāties tas pozitīvi ietekmē bērna spēju mācīties, un to esot apstiprinājuši vairāki pedagogi. Tāpat pētījumi apstiprina faktu, ka rotaļas labi ietekmē bērna emocionālo un sociālo attīstību, kuru piemin V. Golubina u.c. Tā pat šajā rakstā kā galvenās min sižetiskas lomu rotaļas, rotaļas ar noteikumiem un dramaturģiju. Ar secinājumiem, ka tās atstāj labu ietekmi uz bērna socializāciju, empātiju un pašcieņu, kā arī uz sadarbību, sapratni, līdzjūtību u.c labām īpašībām ko apgūst bērni caur rotaļu.(Sandberg, Haden, 2011)

Labākais motīvs bērna darbības rosināšanai ir pozitīva atsauksme vai uzslava. Tāpēc, lai veidotos veiksmīga saskarsme pedagogs:

- uzklausa bērna domas
- attīsta bērna pašapziņu un veicina pašpārliecināšanos,
- uzklausa un kopīgi meklē atbildes uz bērna jautājumiem,
- atbalsta bērna atbildību,
- pievērš uzmanību bērna personībai,
- nodrošina labvēlīgu mācību vidi,
- atbalsta bērnu radošā darbībā (Jurgena, 2002)

Pozitīva saskarsme ar bērnu :

- uzslavē labu uzvedību,
- reflektē pareizu runu,
- rādi piemēru pareizai uzvedībai rotaļā
- izskaidro pareizu saskarsmi,
- ir pozitīvs (Lyon, Gershenson, Farahmand, Thaxter, Behling, Budd, 2009)

Varam droši sevināt, ka skolotājam būtu jāuzklausa bērna viedoklis un jāaturas no liekas kritizēšanas, ja bērns nespēj paveikt uzdoto. Labāk nepārtraukt bērna iesākto darbu, veicinot viņā atbildības sajūtu un tā pat nedarīt bērna vietā. Kopīgi meklēt atbildes uz bērna jautājumiem nevis viņu noraidīt.

1.3. Bērna personības tipa saistība ar sadarbības prasmju veidošanu

Cilvēka spēju ātri un viegli pielāgoties jauniem apstākļiem sauc par plastiskumu, bet cilvēka nespēju pieņemt jaunus apstākļus vai kuru spriedumu un paradumu maiņa noris ar grūtībām par – frigiditāti. (Golubina, 2007) Tādēļ „...kā redzam cilvēka temperaments nosaka viņa saskarsmes veidu un manieres. Pedagogam noteikti jāņem vērā katra bērna individuālās īpašības, ko nosaka bērna temperaments, jo no tā ir atkarīga bērna reakcija un uzvedība dažādās situācijās.” (Pavlovs, Golubina 2007, 74) I. Pavlovs ir aprakstījis četrus tipiskus personības tipus ;

1. „Sangvīniķis – nervu darbības tips; spēcīgs, līdzsvarots, kustīgs. Ātras dabas cilvēks, viegli pielāgojas apstākļiem, spēj pretoties dzīves grūtībām. Aizstāvēt savu viedokli izmanto visus līdzekļus.

2. Flegmatīķis – nervu darbības tips; stiprs, līdzsvarots, inerts. Uz apkārtējiem notikumiem reaģē mierīgi un lēni, netiecas mainīt savu ierasto vidi, spēj pretoties spēcīgiem un ilglaicīgiem kairinātājiem. Uzticīgi saviem nedaudzajiem draugiem. Izturīgs un stabils darba cilvēks ar lielām darba spējām.
3. Holēriķis – nervu darbības tips; stiprs, nelīdzsvarots, kustīgs. Ļoti enerģisks, taču trūkst spējas valdīt pār sevi. Mainīgs garastāvoklis. Lielas darba spējas, bet tikai tad ja darbs šķiet interesants.
4. Melanholiķis – nervu darbības tips; vājš. Ir pasīvs, slikti adoptējas. Zemas darba spējas. Pesimistiska dzīves ievirze.” (Pavlovs, Golubina, 2007, 75)

Šis ir populārs psihologu iedalījums, kuru izmanto cilvēka personības tipa aprakstīšanai. Tomēr M.Velsa izstrādātais triju iedalījumu tips liekas vieglāk uztverams un konkrētāk izceļ personības tipus. Tā kā katram cilvēkam piedzimstot ir trīs funkcijas: prāts, griba un emocijas, M.Velss izšķir domātāju, darītāju un jutēju. Daži cilvēki galvenokārt dzīvo savā prātā – tie ir domātāji. Domātāji ir analītiski viņi daudz domā. Tie kas dzīvo emocijās, jūtās – tie ir jutēji. Viņi ir emocionāli un grib tevi apskaut. Tie kas dzīvo gribasspēkā – ir darītāji. Un tie ir aktīvi cilvēki – nepārtrauktā kustībā. Bet ikviens ir maisījums no šiem trim.(Velss, 2020) Šos personības tipus saprast ir svarīgi, jo vienai uzvedībai var būt divi dažādi motīvi.

Domātājs.

„Daži cilvēki ir domātāji, tie ir tie, kas dzīvo savā prātā.”(Velss, 2012, 13:02 min) Tajā brīdī kad domātājs klusē, viņš domā. „Domātājiem ir jābūt pilnīgai kārtībai.”(Velss, 2012, 14:08 min) No M. Velsa teiktā var secināt, ka tie ir cilvēki/bērni, kuri lielu uzmanību pievērš detaļām. Savā ziņā viņi ir perfekcionisti.(Abiding life ministries international, 2002) Tātad var secināt, ka bērns domātājs pievērsīs uzmanību detaļām (vai savā darbā vai grupā) un tās viņam būs ļoti svarīgas. (Velss, 2012) Tas vistīcāmāk izpaudīsies kā ierasta kārtība bērna drēbju skapītī vai vēlme nolikt lietas atbilstošajā vietā. Bērnā domātājam vajag iedrošinājumu un pieņemšanu, drošību. Viņš redzēs savus trūkumus un sevi šaustīs.³ Domātājam „...darbs ir vienlīdzīgs ar identitāti.” (Velss, 2012, 1:00:31min) Ja domātāja darbu nokritizē vai aizrāda par pieļautajām kļūdām vai neprecizitāti, viņš to uztver personīgi un attiecina uz sevi, līdz ar to viņā rodas nevērtīguma sajūta. Viņi pret sevi ir ļoti kritiski, tomēr labprāt pakļausies autoritātei. Bērniem domātājiem būs lielākas grūtības pielāgoties

³AbidingLifeMinistriesInternational(2020)*CounselorLecturerTraining - Session 18 - Process of the Christian Life*.Retrievedfrom: <https://www.youtube.com/watch?v=BLf-UnjiZY4>

jauniem apstākļiem un videi, viņi „...nekad nevēlēsies pēkšņas pārmaiņas.” (Abiding life ministries international, 2002, 13) Kā arī viņiem ir nepieciešams mutisks atkārtots apliecinājums, lai viņi justos novērtēti. (Velss, 2012) Domātāju nav ieteicams steidzināt un nevajadzētu apbērt ar vairākiem jautājumiem pēc kārtas, jo viņš nespēs uz tiem atbildēt. Domātājiem ir nepieciešams laiks informāciju apstrādāt un „sagremot”, tikai tad viņš būs spējīgs sniegt atbildi. Domātājiem patīk personīgā telpa. (Velss, 2012) Tātad bērnam domātājam nepatīk uzbāzība, iespējams viņam ir nepieciešams laiks, lai spētu iejusties grupas vidē no rīta, tādēļ nebūtu jāsteidz viņu samīļot. „Domātāja enerģija sākumā ir augsta, bet līdz dienas beigām tā izsīkst.” (Abiding life ministries international, 2002, 19) Tāpēc bērns domātājs visaktīvāk būs spējīgs darboties dienas pirmajā daļā, bet pēcpusdienā būs saguris un lēnīgs. Domātājiem ir nepieciešams pozitīvs stimulants, lai iedvesmotu viņus saskarsmei ar citiem „... domātāji nav sabiedriski cilvēki. Tie ir vairāk orientēti uz darbību.” (Velss, 2005, 217) Taču nevar tikai attaisnoties ar personības tipu. Domātājam ir jāiemācās runāt par savām emocijām un pajautā citiem par viņu sajūtām. Nebēgt prom no problēmsituācijas, bet mācīties pieņemt lēmumus. (Velss, 2005)

Darītājs.

M. Velss stāsta, ka tos cilvēkus, kuri dzīvo pēc sava gribasspēka mēs saucam par darītājiem. „Darītāji vienmēr ir lielā steigā. Bet viņi ir zinoši eksperti par visu. Viņi varbūt par kādu lietu īsti nezina, bet viņi ir eksperti.” (Velss, 2012, 19:58 min.) Katru izaicinājumu darītājs uzņem pozitīvi, jo savā darbībā viņi neredz šķēršļus. (Abiding life ministries international, 2002) Tādēļ bieži var likties, ka bērns darītājs ir brutāls, vai arī mēdz aprakstīt darītāju kā hiperaktīvu bērnu. „Darītājiem patīk dot pavēles.” (Velss, 2012, 47:01 min.) Tādēļ bērnu barā viņi būs līderi, visu organizēs un izrīkos, viņiem piemīt liels personības spēks. Viņi liek citiem pakļauties savām vēlmēm, neklausoties nevienā..., lai sasniegtu to, kas patīk viņiem.” (Abiding life ministries international, 2002, 12) Grupā tie noteikti būs bērni, kuriem visvairāk tiks aizrādīts un tie, kuriem nosēdēt mierā būs vislielākais izaicinājums. Ar citiem sadarboties darītājam nesagādā nekādas grūtības tik ilgi, kamēr viņam tas būs izdevīgi, problēmas parādās pie negatīva darbības iznākuma. Šādās situācijās darītājs meklēs kādu vainīgo, kas noteikti būs jebkurš, izņemot pašu. „Darītājs, kura darbību kaut kādā veidā ierobežo, reaģēs uz to, aizskarot ikvienu, kas gadīsies viņam ceļā; viņš nemitīgi meklēs glābēju, kas atrisinātu un atvieglinātu situāciju.” (Abiding life ministries international, 2002, 16) Bērniem darītājiem nav būtiskas sīkas detaļas vai robežas. Kā arī viņi neaizraujas ar iejūtību. Enerģija darītājā ir visu cauru dienu. Šķiet, ka viņi ir nenogurdināmi. Kopumā

darītāji ir ļoti ārišķīgi. „Darītāji var mazliet palēnināt savu dzīves gaitu...ne tikai reaģēt, bet ieklausīties citos.”(Velss, 2005, 217)

Jutējs.

Tā pat ir arī cilvēki, kuri dzīvo savās emocijās. Jutēji parasti ir ļoti emocionāli. Viņi uzņemas vainu un nevienam nevēlas sacīt neko aizskarošu. Tad kad „... jutējs klusē ,tad viņi ir dusmīgi.”(Velss, 2012, 19:16 min.) Parasti jutēji ir ļoti runātīgi, viņi runā par visu. Taču ir divu veidu jutēji intraverti un ekstraverti. Jutēja garastāvoklis ir atkarīgs no tā, kā viņiem veicas dzīvē. Ja ar ģimeni un apkārtējiem attiecības ir labas viņi ir laimīgi, ja sliktas tad nomākti. Viņus ir ļoti viegli ietekmēt „vienu dienu viņi var atrasties emocionālā virsotnē, nākamajā- atrasties bedrē.”(Abiding life ministries international, 2002, 13) Šie cilvēki tiecas, lai viņus pieņemtu, ļoti svarīga viņiem ir fiziska tuvība (apskāviens). Ar jutēju ir ļoti viegli manipulēt, bet kas attiecas uz viņa enerģijas līmeni tad no rīta tas ir zems un dienas gaitā pamazām pieaug. Tā pat der ņemt vērā ka jutēju ietekmē apkārtējā vide (Abiding life ministries international, 2002). „Bērna psihiskās un fiziskās attīstības pamats ir saskanīga un droša mājas gaisotne .”(Golubina, 2007, 169) V.Golubina vairāku nodaļu garumā savā grāmatā raksta par grupas iekārtošanas pedagoģisko nozīmību un tieši tas būs svarīgs jutējam, lai justos labi. „Jutēji var iemācīties, kā pabeigt iesākto darbu...”(Velss, 2005, 217) tā kā jutējs dzīvo mirkļa iegribā ir svarīgi iemācīties pabeigt iesākto darbu arī tad ja tas nav patīkams. Tā pat bērniem jutējiem būtu svarīgi iemācīties ievērot cilvēka personīgo telpu, jo viņiem patīk izrādīt fizisku pieķeršanos visiem.

Tātad ikviens var būt sajaukums no šiem personību tipiem. Var būt domātājs un darītājs. Tā ir radoša personība. Šai personai ir augsti standarti. Tai patīk ka viss ir perfekti. Nevienam nevajag tai uzrādīt trūkumus, jo tā tos redz pati.

Tā var būt darītājs un domātājs. Tad visbiežāk tā saka: Ja visi sekotu tam, ko es saku, tad viss būtu kārtībā. Problēma ir tāda, ka neviens neseko manam plānam. Ja visi to darītu, tad viss būtu kārtībā. Zinu visu un cilvēki man neseko. Tā ir vienīgā problēma.

Tad ir jutēji un domātāji. Viņi ir laipni, atbrūņojoši, vieglprātīgi. Zem spiediena apstājas un nevar pieņemt lēmumu. Jo viņi domā un jūt. Domā un jūt utt. Viņi izpumpējas un neko nedara.(Velss, 2020)

„Tos bērnus, kuri neiesaistās rotaļās un nespēj sekot līdz rotaļas noteikumiem, psihologi iedala divās grupās :

1. bērni, kurus var nosaukt par kautrīgiem, un tāpēc viņiem ir saskarsmes problēmas;
2. bērni , kurus var nosaukt par agresīviem, egocentriskiem bērniem.

Pirmajiem saskarsmes grūtības saistās ar to, ka viņi baidās no citiem bērniem, neiesaistās rotaļās. Otriem – ar to, ka viņi ir agresīvi, visu darbību centrē uz sevi un nerēķinās ar citiem.”(Svence, 1999, 87) Tomēr ja uz situāciju paskatās no M.Velsa teorijas sanāk, ka pirmais punkts apraksta domātāju- jutēju ,kurš visticamāk vēl nav ieturējis vai ir aizņēmis ar savām domām. Zinot, ka domātāji vairāk mīl būt vienatnē vai ar kādu, kurš viņam netraucē. Iegūstot šādu informāciju par bērnu ir iespējams saprast kā labāk iesaistīt viņu nodarbēs, kas veicinās viņa spēju sadarboties, piemēram tādā aktivitātē kā kopīga puzzles likšana. Otrā situācija ir gluži pretēja un skaidri atspoguļo darītāja-jutēja personību. Zinot kāda ir šīs personības raksturojums var saprast kā rīkoties šādā situācijā. Šim bērnam vispiemērotākā sadarbības prasmes veicinošā darbība varētu būt kopīga celtnes konstruēšana – aktivitāte, kas liks piebremzēt un mudinās sadarboties ar citiem.

„Rotaļās ar egocentrikiem parasti rodas konflikti, tāpēc bērni viņus nelabprāt iesaista savās spēlēs.”(Svence, 1999, 88) Šeit būs runa par darītājiem, kā jau iepriekš noskaidrojās darītāji mīl komandēt citus un bieži vien neņem vērā citu emocijas. Bet kad jāmeklē vainīgais tad darītājs noteikti meklēs kādu citu nevis atzīs sevi par vainīgu. „Piemēram... kāda meitene izvēloties galveno lomu – Pelnrušķītes lomu – sāka komandēt pārējos spēles dalībniekus – īstās mātes meitas un pamāti. Kad viņai iebilda, ka Pelnrušķīte nav tāda, viņa atbildēja, ka Pelnrušķīte ir pati labākā un viņa pati zina, kas ir labs un kas jādara. Pēc tam meitene apvainojās un izstājās no spēles, jo viņai neļāva spēlēt pēc pašas noteikumiem.”(Svence, 1999, 88)

Secinājumi.

1. Bērnu ietekmē sociālā vide, kurā viņš uzturas, no tās būs atkarīga bērna spēja komunicēt.
2. Liela nozīme bērna dzīvē ir sižetiskajai lomu rotaļai, kas palīdz izzināt pasauli un apgūt sociālās prasmes.
3. Svarīga loma bērna dzīvē ir pieaugušajam, no kura bērns pārņems uzvedības un saskarsmes modeli.
4. Bērnam ir jāspēj izprast un izteikt savas emocijas, kā arī atpazīt citu izpaustās emocijas, lai spētu sekmīgi komunicēt un mijiedarboties.
5. Bērna personības tips ietekmē viņa spēju mijiedarboties un veidot pozitīvu saskarsmi.

2. Sadarbības prasmju veidošanas izpēte pirmsskolas izglītības iestādē "X"

2.1. Pētījuma grupas raksturojums

Pētījums tiek veikts pirmsskolas izglītības iestādē "X", grupā, kuru apmeklē bērni vecumā no 4 līdz 5 gadiem. Uzsākot pētījumu, tiek veikts grupas novērtējums. Tiek fiksēts bērna vecums un psihiski kognitīvie rādītāji (prasme salīdzināt, kā arī prasme vērot un raksturot), un sociālie rādītāji (prasme klausīties, prasme jautāt, prasme sadarboties). Bērnu raksturojumā izmantota iegūtā informācija no grupas pedagoga un pedagoga palīga, kā arī darba autores veiktie novērojumi.

Lai varētu pareizi novērot bērnus, tika izmantots I. Jurgenas radītais novērošanas plāns. Viņa raksta, ka šī novērošanas metode tiek izmantota jau sen, jo tā ir organizēta un dod objektīvus rezultātus. Taču tam ir jābūt ar konkrētu mērķi – novērtēt katru bērnu individuāli tā darbības procesā un konstatēt:

- bērna prasmi mācīties
- bērna spēju mācīties (kā darbojas rotaļnodarbībā)
- bērna intereses un spējas
- bērna valodas attīstību
- bērna uzvedību (disciplīnu)
- bērna raksturu (temperamentu)
- bērna izturēšanos pret pedagogu. (Jurgena, 2002)

I. Jurgenas grāmatā aprakstīti vairāki iespējamie novērošanas veidi. Savā pētījumā izmantotā atklāto un tiešo novērošanas metodi.

Bērna vārds (mainīts) Vecums (gadi)	Bērna raksturojums
Marta 4,5	Pirmsskolas izglītības iestādē (turpmāk tekstā - PII) apmeklē trešo gadu. No rītiem ir grūti atvadīties no vecākiem, parasti ar raudāšanu. Nav vienīgais bērns ģimenē. Meitene ir klusa un mazliet kautrīga/nedroša, taču komunicē ar vienaudžiem un pieaugušajiem. Izrāda pieķeršanos skolotāja palīgam.

	<p>Pārsvarā ir pozitīva. Labprāt iesaistās rotaļās, izrāda nelielu iniciatīvu, labprātāk rotaļājas nelielā meiteņu kompānijā. Patīk sižetiskās lomu rotaļas, parasti ģimenes tematikā. Ir ļoti emocionāla un saasināti uztver jebkuru pāridarījumu – tīšu vai netīšu. Ļoti pārdzīvo, ja kas neizdodas. Nodarbībās darbus cenšas paveikt rūpīgi. Nav pārliecības par savām spējām. Pieklājības vārdus lieto daļēji. Pēc novērojuma secinu, ka viņa varētu būt izteikts jutējs – domātājs, neliels procents darītājs.</p>
Matīss 4,7	<p>PII apmeklē trešo gadu. Nav nekādu problēmu no rītiem ienākt grupā. Ģimenē nav vienīgais bērns. Pūšis ir ļoti atvērts un viņam nesagādā problēmas komunicēt ar bērniem vai pieaugušajiem. Bērns ir ļoti pašpārliecināts, labprāt iesaistās grupu aktivitātēs un patīk ņemt virsroku rotaļās, nebaidās par sevi patstāvēt. Tomēr ļoti pārdzīvo par aizrādījumiem, dažreiz līdz asarām, ja uzskata ka nav bijis vainīgs. Reizēm ļoti pārgalvīgs, nepiedomā pie savas rīcība. Patīk sižetiskās lomu rotaļas puīšu kompānijā. Grūtības sagādā darbošanās pie galda ar nodarbībām, kas saistītas ar rūpīgu darba veikšanu. Ļoti neliela spēja koncentrēties uz veicamo uzdevumu. Ienākot grupā sasveicinās, taču ciktus pieklājības vārdus nelieto. Pēc veiktajiem novērojumiem secinu, ka viņš varētu būt izteikts darītājs – jutējs, domātājs mazāk.</p>
Keidans 4,6	<p>Apmeklē PII trešo gadu, no rīta ir ļoti grūti atvadīties no vecākiem, parasti beidzas ar raudāšanu. Nav vienīgais bērns ģimenē. Ir grūtības komunicēt ar grupas biedriem un pieaugušajiem saistībā ar nelielu valodas barjeru (tēvs indietis), Keidans ir sabiedrīks, izrāda vēlmi spēlēties ar grupas biedriem. Nav pārāk pārliecināts par sevi un rotaļas laikā bieži piekāpjas. Labprāt iesaistās grupas rotaļās, kā arī rotaļājas nelielās grupās. Nodarbībās veicamos uzdevumus cenšas veikt rūpīgi, bet nepārdzīvo, ja kas neizdodas. Lieto pieklājības vārdus, kā arī sasveicinas ienākot grupā. Pēc novērojumiem varētu būt jutējs – darītājs – domātājs ar nelielu uzsvāru uz jutēju.</p>
Gustavs 4,9	<p>Apmeklē PII trešo gadu, un atvadīšanās no mammas nesagādā grūtības, lieto pieklājības vārdus, kā arī sasveicinās un atvadās no pieaugušajiem. Ģimenē ir vecāks brālis. Ļoti pārliecināts un patstāvīgs bērns. Iesaistās dažādās sarunās ar vienaudžiem un labprāt komunicē ar pieaugušajiem. Iesaistās kopējās grupas aktivitātēs, kā arī labprāt darbojas nelielās grupās. Interesē futbols un peldēšana, kā arī sižetiskās lomu rotaļas ar vītišķīgiem personāžiem. Kad aizraujas ar rotaļām nereti piemirstas par grupas noteikumiem. Pārsvarā bērns</p>

	ir ļoti patstāvīgs un vienmēr cenšas kārtīgi izpildīt nodarbībā uzdoto, ja nesēž blakus delveriem. Novērojot secinu, ka varētu būt darītājs – domātājs un neliels jutējs.
Evelīna 4,7	Apmeklē PII trešo gadu, ģimenē ir brālis un māsa. Nelieto pieklājības vārdus un nenasveicinās ienākot grupā. Runā tieši un bieži aizskaroši. Komunicē ar pašas izvēlētajiem bērniem, ļoti bieži rodas konflikta situācijas ar citiem bērniem, kā arī ar pieaugušajiem. Stingrs raksturs, vēlas dominēt rotaļā un nebaidās par sevi pastāvēt. Jūtams, ka dominē arī mājās. Pārsvārā izvēlas komunicēt ar Tomassu. Mācību vielu apgūst ātri, un bez problēmām pilda uzdoto darbus. Ar pieaugušajiem komunicē neitrāli, taču izrāda pieķeršanos pedagoga palīgam. Negatīvi uztver uzspiestu darbību, nelabprāt iesaistās grupas rotaļās. Ilgi tura naidu uz pāridarītāju vai kādu, kas nedara viņai pa prātam, fokusējas uz negatīvām emocijām un ir grūti no tām pārslēgties. Pēc novērotās uzvedības Evelīna varētu būt izteikts domātājs, kuram līdzsvarā darītājs un jutējs.
Estere 4,4	PII apmeklē pirmo gadu. Ģimenē nav brāļu vai māsu. Bērns ir ļoti kluss un kautrīgs, ienākot grupā nenasveicinās, tomēr izmanto pieklājības vārdus. Nav pārliecības par savām spējām, ir jūtīga pret apkārtējo attieksmi un notiekošo. Bērns ir nedrošs uzdotot jautājumus, tāpat arī uz tiem atbildot. Jo vairāk cenšas uzrunāt, jo vairāk bērns noslēdzas. Labprāt rotaļājās nelielās grupās ar meitenēm, klusa ja piedalās visa grupa. Nodarbībā uzdoto pilda ar lielu pienākuma apziņu un rūpīgi. Patīk zīmēt un krāsot. Labestīga rotaļu laikā un neizraisa strīdus. Loti grūti pārslēgties no negatīvām emocijām. Secinu, ka bērns varētu būt domātājs- jutējs neliels darītājs.
Tomass 4,6	Apmeklē PII trešo gadu. Ir vienīgais bērns ģimenē, nav tēva figūras. Reizēm ir grūti no rīta ienākt grupā, labprāt 10min. pavada grupas ģērbtuvē pirms ienāk. Nelieto pieklājības vārdus, bet atbild uz sasveicināšanos. Izvairās no komunikācijas lielās grupās, labprāt pavada laiku viens vai arī ar Evelīnu. Ar pieaugušajiem komunicē par sev aktuālu tematu, bet tiklīdz kāds cits iesaistās viņš noslēdzas. Aizraujas ar matemātiku un skaitļiem. Spēj būt dzelīgs un aizstāvēt sevi pret vienaudžiem, taču saasināti uztver kritiku no pieaugušajiem, neiesaistās saszdīves lomu rotaļās un atturās no kopīgām grupas aktivitātēm.
Alise	Apmeklē PII trešo gadu, ir atvērta un komunikabla meitene, komunikācija

4,8	nesagādā nekādas grūtības ne ar pieaugušajiem, ne vienaudžiem. Ģimenē vēl ir vecāks brālis un jaunāka māsa. Nelieto pieklājības vārdus taču uz tiem atbild. Brīvi iesaistās grupas rotaļās kā arī rotaļājas nelielās grupās, darbus nodarbībās veic pavisām. Ļoti patīk sports, pēc dārziņa apmeklē florbolu. Ir ļoti izpalīdzīga, ļoti vēlas iesaistīties grupas dzīvē palīdzēt saklāt galdu pusdienām utt. Ātri apvairojas ja tiek noraidīta. Šo novērojumu rezultātā secinu, ka bērns varētu būt izteikts jutējs- darītājs, neliels domātājs.
Katrīna 5	PII apmeklē trešo gadu un bērnam nesagādā grūtības ienākt grupā. Ģimenē nav vienīgais bērns. Ienākot grupā sasveicinās un atvadās aizejot, lieto pieklājības vārdus. Komunicē vairāk ar pieaugušajiem, kā arī izvēletiem indivīdiem no grupas. Liekas pieaugusi savam vecumam. Labprātāk nodarbojas ar mākslu nekā ar rotaļām. Iesaistās kopējā grupas dzīvē, reizēm spēlējas nelielās grupās. Labi saprotas ar grupas vienaudžiem un neaizskar tos. Ir ļoti patstāvīga savam vecumam.
Rēzija 4,10	PII apmeklē trešo gadu, no rītiem sagādā grūtības atvadīties no mammas. Ir vienīgais bērns. Lieto pieklājības vārdus un sasveicinās. Labprāt iesaistās rotaļās un spēlēs ar grupas zēniem, ir atvērta komunikācijai, bet nav dominējoša. Uzklauša citu bērnu viedokli un uzklāsta savējo. Ir izpalīdzīga un atsaucīga. Nelielas grūtības sagādā koncentrēšanās uz rūpīgu darbu. Ir pārpilna ar enerģiju no rīta līdz vakaram. Reizēm aizraujas par daudz ar zēniem skrienot un dauzoties, neievēro grupas noteikumus. Pirms kovidā apmeklēja vairākas sporta aktivitātes ārpus PII.

Apkopojot izvēlēto bērnu raksturojumu, darba autore secina, ka dotās grupas vidi pārsvarā veido bērni, kuri pazīst viens otru no pirmās grupas. Tikai viens no bērniem ir ar nelielu valodas barjeru un viens, kurš grupā ir neilgi. Grupas vidi veido dažādu temperamentu bērni, no dažādām ģimenēm. Grupā ir nepeiciešams veicināt savstarpēju kontaktu un sadarbību. Pieciem no bērniem ir novērojama problēma ar iekļaušanos grupas vidē, izteikta emocionalitāte, kas izpaužas kā bērna noslēgtība, vai gluži pretēji – pārlieta ekspresivitāte. Tā rada šķēršļus pozitīvai sadarbībai. Tā pat grupā tika novērota pieklājības frāžu lietošana – “lūdzu”, “paldies”. Tā pat arī sasveicināšanās un atvadīšanās. Ļoti labi ir iespējams novērot kurās ģimenēs šīs ir aktuālas prasmes, bet kurās tam nav pievērsta uzmanība. Tādēļ turpinot pedagoģiski izvērtēt, iezīmējam vairākus aspektus, kurus ir vērts ievērot plānojot sadarbības prasmju sekmēšanas nodarbības:

- pozitīvas vides veidošana grupā
- drošības sajūtas veicināšana bērniem grupas vidē gan kopumā, gan katram bērnam individuāli.

Tāpat papildus bērnu raksturojumam pētījuma grupa tiek analizēta pēc aktuālajiem pētījuma mērķim esošajiem rādītājiem, kuri raksturo 4-5 gadus vecu bērnu sadarbības prasmes (sevis apzināšanās un komunikācijas prasmes) emociju apzināšanos (prasme tās raksturot, izteikt) saskarsmes prasmes (prasmi komunicēt, komunikācijas veidi). Rādītāji precizēti izmantojot Pirmsskolas izglītības mācību programma “Skola 2030” “Sociālā un pilsoniskā mācību joma” 3.posmā.

Tika izvēlētas 5 dažādas prasmes:

- lietot pieklājības vārdus (lūdzu, paldies)
- būt atsaucīgam pret citiem bērniem
- izrādīt uzmanību citiem
- sadarboties nelielā grupā (2-3 bērni)
- sadarboties grupas kolektīvā.

2.2. Pētījuma metodoloģijas raksturojums

Teorētiskā un praktiskā izpēte tika veikta pirmsskolas izglītības iestādē “X”, 4-5 gadu vecu bērnu grupā kuru pašlaik apmeklē 10 bērni. Cov-19 rezultātā pētījums tika veikts īslaicīgi, sakarā ar vīrusa strauju izplatību un ierobežojumiem atbilstošajā iestādē šajā laika posmā.

Lai spētu realizēt izvirzīto mērķi – noskaidrot kādas tieši pedagoga rosinātās rotaļnodarbības vai darbības var sekmēt savstarpēju sadarbības prasmju viedošanos tika izvēlētas šādas pētījuma metodes, kā arī gaita:

Tika sagatavots pētījuma grupas novērtējums (gan kopējais grupas novērtējums, gan katra bērna individuālais novērtējums). Bērni tika vērtēti pēc izvirzītajiem kritērijiem, tas palīdzēja iepazīt bērnus tiešās uztveres ceļā viņu ierastajā, dabiskajā vidē.

Praktiskā izmēģinājuma darbība: tika sagatavotas 5 dažādas rotaļnodarbības, kuras veidotas, lai sekmētu saskarsmes prasmes.

Vecgrāve min, ka pieaugušā un bērna kopīgās rotaļas veicina bērna sociālo kompetenci, pasīvas pieredzes pārvarēšanu sociālajā situācijā, kā arī pārvarēt negatīvās jūtas, kas ļauj bērnam rotaļāties ar prieku. (Vecgrāve 1996, Svence, 1999)

“Vairākums spēļu ietver sevī integrētas darbības, kas padziļina bērna prasmes, paplašina izpratni... pozitīvu ietekmi, mācās sadarboties, priecāties, notiek emocionālā stāvokļa regulācija... bērni rotaļīgi bauda savu saziņu... mācās risināt problēmas, kļūst sabiedriskāki, apzinās savu varēšanu.” (Dzintare, Stangaine, Augstkalne, 2014, 58)

Tāpat arī G. Svence savā grāmatā min sižetisku lomu rotaļu kā galveno vadošo darbību. Bet psihes jaunveidojums ir nepieciešamība pēc sociāli nozīmīgi vērtētas darbības, kas norit 3-6 gadu vecumposmā. (Svence, 1999)

Tā kā jau noskaidrots darba teorētiskajā daļā, ka pieaugušais, proti, pedagogs šajā situācijā ir paraugs bērniem visā mācību procesā, tas apstiprina cik svarīga loma pieaugušajiem ir tālākajā mācību apguves procesā. Kaut arī mācību process ir rotaļa – rotaļnodarbībā bērns vēro pieaugušo un tā darbības atkārtot uzvedības modeli un veiktās darbības principus.

“Bērni ir sociāli aktīvi partneri mācībās, kas norisinās klasē, rotaļu laukumā vai mājas vidē. Tas attiecas uz visām mācību jomām neatkarīgi no tēmas. Vai tā būtu saistīta ar valodu matemātiku vai sociālo un emocionālo attīstību.”(Frydenberg, Deans, O’Brien, 2012, 23) Tādēļ ir skaidrs, ka “...bērni mācās dažādos veidos – caur valodu, mākslu, lomu rotaļām, mūziku un spēlēm. Katra darbības joma ļauj bērnam apgūt un nostiprināt prasmes, un saglabāt interesi par pedagogijas sociālo un emocionālo aspektu. To var panākt ar apzinātu mācīšanu vai uz spēlēm balstītu mācīšanu.”(Frydenberg, Deans, O’Brien, 2012, 26) Šādā veidā ir iespējams, ka bērni gūs pozitīvu mācīšanās pieredzi un attīstīs stabili identitātes sajūtu un spēju iekļauties, palīdzot veiksmīgi apgūt mācību vielu.

Grāmatas - Rotaļa - bērna dzīves prasmju sekmētāja – autore uzskata ka bērnu ikdienas savstarpējās attiecības ir attieksme, kas vērsta uz saviem rotaļu biedriem dažādās ikdienas sadzīves situācijās. Zinātnieku apgalvotais, ka rotaļa ir pirmā sabiedrisko attiecību skola varētu būt paties. Tie uzskata, ka bērnu radošā rotaļa veido dažādas prasmes, tādas kā piemēram;

- “Pašm iekļauties bērnu rotaļu grupiņā,
- kopīgi radīt rotaļu vidi,
- piedalīties lomu sadalē,
- prast uzklaut citu bērnu viedokli,
- pamācīt, palīdzēt rotaļu biedriem,
- pierādīt, paskaidrot savas ieceres.” (Dzintere, Stangaine, 2007, 83).

Visā šajā mācību procesā ir svarīgi, lai pedagogs to veiktu apdomīgi, sekmējot bērna sadarbības prasmes. “Pedagogam ir jārealizē individuāla pieeja katram bērnam visā

pedagoģiskajā procesā..., lai sekmīgi attīstītu katru bērnu un neiznīcinātu viņa dabisko tieksmi visu izzināt.” (Vigotskis, 2002, Golubina, 2007, 88) Tā pat, viņa raksta, ka rotaļa bērniem pirmsskolas vecumā ir dzīvesveids kā arī organizācijas forma, kura attīsta un pilnveido tā prātu. “Rotaļa pirmsskolā ir bērna audzināšanas un attīstīšanas līdzeklis.”(Golubina, 2007, 169) Tāpat “...rotaļas noteikumi, ko bērns apgūst un izpilda labprātīgi, veido prasmi regulēt savu uzvedību, audzina gribu, iemāca veidot pozitīvas attiecības ar vienaudžiem un pieaugušajiem, kā arī attīsta bērna emocionalitāti.”(Golubina, 2007, 170)

Pirmsskolas izglītības iestāde “X” ir vidēja lieluma. Tajā ir izvietotas sešas grupas, sākot no 1,5 gadus veciem bērniem līdz 7 gadus veciem bērniem. Iestādes mērķis ir vispusīga un harmoniska bērna attīstība, ievērojot attīstības likumsakarības individuālajā un sabiedriskajā dzīvē. Mērķtiecīgi nodrošināt izglītojamajam nepieciešamās zināšanas, prasmes un attieksmes. Iestāde īsteno pirmsskolas izglītības programmu 10011111 valsts valodā, kā arī speciālās izglītības programme ar valodas traucējumiem 01015511. Iestāde savu darbu balsta uz ;

- mājīgu, draudzīgu vidi,
- individuālu pieeju katram bērnam
- vecāku un iestādes labu sadarbību.

Pirmsskolas izglītības iestādi apmeklē ~120 bērnu. Jaunākajās grupās strādā 2 pedagogi un 2 pedagoga palīgi, vecākajās 2 pedagogi un 1 pedagoga palīgs. Katru grupu apmeklē apmēram 20 bērnu. Grupu iekārtojums ir vērsts uz jomu centriem, kuros bērniem tiek nodrošinātas rotaļnodarbības nelielās grupiņās.

2.3. Pētījuma gaitas apraksts un rezultātu analīze

“Pirmsskolas izglītības ietvaros rotaļa veic gan audzināšanas, gan mācīšanās uzdevumus, tāpēc rotaļu nevar atstāt pašplūsmē, bet pedagogam tā ir gudri jāvada.” (Golubina 2007,171) Tā kā rotaļa ir svarīgs mācību procesa elements, caur kuru bērns komunicē un izzin pasauli, pētījuma grupā, 4 – 5 gadus veciem bērniem, pirmsskolas izglītības iestādē “X” , tika sagatavotas 5 atšķirīgas rotaļnodarbības, kuras vērstas uz prasmi sadarboties. Rotaļnodarbības tiek vērstas uz bērnu sadarbības prasmju izveidi, kā arī nostiprināšanu un sociālo prasmju vispusīgu attīstību. Lai sekmīgi organizētu sadarbības prasmes, pamatā ir jābūt sociālām prasmēm, kurās tiek attīstītas visās nodarbībās. Grāmatā par ikdienas saskarsmes spējām ieteikts tās attīstīt caur: vizuālo mākslu, deju, mūziku, literatūru.(Frydenberg, Deans, O’Brien, 2012)

Nodarbību apraksts

“Fantāzijas un iztēles spēles ir nozīmīgas agrīno gadu attīstības iezīmes. Lai gan spēles raksturs dramatiski mainās no 4 līdz 8 gadiem, pāreja vairāk notiek no paralēlās spēles uz kooperatīvu spēli, kur ir iesaistīti citi, līderi un sekotāji, kā arī notiek komunikācija starp spēlētājiem.” (Frydenberg, Deans, O’Brien, 2012, 27) Gonzalez saka, ka mēs nedrīkstam narzemu novērtēt stāstu nozīmi pedagoģiskajā procesā. Stāstos par sevi vai citiem ir ietvertas pretrunas, cīņas un paņēmieni par cilvēku grupu kopīgo kvalitāti un robežām. (Gonzalez 2001, Frydenberg, Deans, O’Brien, 2012) Grāmatās ir daudz dažādu krāsainu ilustrāciju, kuras palīdz mācīties sociāli un emocionāli, skolotāji var izmantot šos resursus lai mācītu bērniem saskarsmi, refleksijā pārrunājot grāmatā minēto varoņu darbības pozitīvo vai negatīvo ietekmi. To var izdarīt izmantojot sekojošus jautājumus;

- Par ko bija stāsts?
 - Kāds bija stāsta iznākums?
 - Ko darīja, jūta, domāja stāsta varonis?
 - Ko viņš varēja darīt savādāk?
 - Kā tas būtu mainījies stāsta beigās?
 - Kā šī darbība būtu mainījusi stāsta varoņa jušanos un citu domas, jūtas, darbības?
- (Frydenberg, Deans, O’Brien, 2012)

1) Literatūra “Stāsts par MOPSI KARLU, kas pazuda un laimīgi atgriezās mājās.”

Uzdevumi:

- Papildināt vārdu krājumu,
- Rosināt veikt kopīgas pārrunas pēc stāsta noklausīšanās,
- Atbildēt uz jautājumiem. Izteikt viedokli un uz klausīt otru,
- Izdomāt pasakai nobeigumu,
- Uzbūvēt stāsta darbības vietu,
- Izspēlēt stāstu ar lellēm.

Bērnu darbība. Bērni kopīgi klausās stāstu par mopsi Karlu pedagoga lasījumā. Izdomā pasaki nobeigumu. Bērni atbild uz pedagoga uzdotajiem jautājumiem, izsaka savu viedokli, nepārtrauc viens otru. Ar pieejamajiem materiāliem grupā attēlo pasakas darbības vietu un izspēlē stāstu ar lellēm pēc atmiņas.

Nodarbības mērķis: Bērniem tiek sekmēta izpratne par to, ka palīdzība ir mums sastopama visapkārt, tā pat bērni tiek rosināti būt izpalīdzīgākiem un vērīgākiem citam pret

citu dažādās situācijās. Rosināt bērnus prast palīdzēt citiem un nebaidīties saņemt palīdzību. Sekmēt bērnu izpratni par pozitīvām sadarbības prasmēm, kā arī veicināt to attīstību.

“ Mūzika ir ideāls rīks, lai attīstītu sadarbības prasmes. Tā stimulē veiksmīgu grupas dalību, rada pozitīvas emocijas un attīsta prasmi iekļauties grupā. Kopīga muzikāla grupas darbība dod iespēju vienaudžiem pozitīvi sadarboties.” (Frydenberg, Deans, O’Brien, 2012, 95) Šāda nodarbība palīdzes pozitīvas saskarsmes veidošanā attīstot paškontroles prasmes, gaidot savu kārtu un klausoties citos. “Rokas instrumentu, pašdarinātu vai atrastu, pievilcību pirmsskolas pedagogi ir sapratuši daudzu gadu garumā.” (Steinberg 2009, Frydenberg, Deans, O’Brien, 2012, 99)

2) Mūzika. “Skaņu dažādība”

Uzdevumi:

- Spēj atdarināt un atpazīt dažādas cilvēka emociju radītas skaņas,
- Saklausa, atpazīst un nosaka skaņdarba emocionālo noskaņu,
- Saklausa un atpazīst mūzikas instrument,
- Saklausa un atdarina ritmu,
- Muzicē skaņdarba pavadījumā.

Bērnu darbība: Atbild uz pedagoga uzdotajiem jautājumiem par cilvēka emociju radītajām skaņām (dungo, smejas, raud... utt.). Klausās nelielus skaņdarbu fragmentus un nosaka tā emocionālo noskaņu (priecis, skumjš, ātrs...utt). Izvēlas sev mūzikas instrumentu no pedagoga piedāvātajiem un atpazīst tā skaņu. Atdarina dažādus ritmus pēc pedagoga parauga. Spēlē mūzikas instrumentus mūzikas pavadījumā.

Nodarbības mērķis: mācīt bērnam attīstīt prasmi darboties kopā, kā arī prasmes atpazīt emocijas, attīstīt prasmi sekot līdzī notiekošajam.

“Mācīties būt daļai no grupas un attīstīt tādas prasmes kā acu kontakts, kārtā runāt, klausīties, just līdzī un uzsākt darbību, kas vērsta uz kopīgu mērķi, lai attīstītu efektīvu sadarbības prasmju komplektu.” (Frydenberg, Deans, O’Brien, 2012, 95) Tā pat “...bērniem mijiedarbojoties ir iespēja modelēt savas domāšanas, spriešanas un problēmrisināšanas prasmes. Saņemt atgriezenisko saiti un rezultātā sociāli veidot jaunas zināšanas un prasmes.” (King 1999, Frydenberg, Deans, O’Brien, 2012, 12)

3) Māksla “Krāsas rudenī”

Uzdevumi:

- Attīstīt prasmi sekot līdzī notiekošajam,
- Raksturot krāsu emocionālo noskaņu,
- Veicināt sadarbības prasmes bērnu starpā kā arī ar pedagogu,

- Pilnveidot saskarsmes prasmes, prasmi jautāt, dalīties, pateikties, gaidīt.

Bērna darbība: Grupas ietvaros vienojas par mākslas objektu kuru attēlos (koku, lapas, dzīvnieku utt.) Vienošanas kādas mākslas metodes izmantos darba radīšanai (zīmēs, aplicēs, krāsos u.c.) Darbojas radošā procesā, kura laikā dalās ar pieejamajiem materiāliem, padod, iedod, kā arī mācās palūgt un uzgaidīt.

Nodarbības mērķis: Semēt bērnu sadarbību un mācīties rast kompromisu darbojoties grupā. Rosināt bērnus dalīties ar savām iepriekšējām zināšanām par mākslu un tās veidiem kā arī par krāsām.

„Ķermenis ir viens no bērna instrumentiem pasaules izzināšanā. Izpēte caur kustību sniedz iespējas attīstīt izpratni par sevi, citiem un vidi.” (Frydenberg, Deans, O’Brien, 2012, 76)

4) Sports „Kustība kopā”

Uzdevumi:

- Ripināt bumbu viens otram,
- Bumbas nešana pa pāriem,
- Stafete, kociņa nešana pāri un nodošana

Bērna darbība: Iesildīšanās – izpilda iesildīšanās vingrinājumus pēc pedagoga un vienaudža parauga. Pirmā darbība nosēžoties ar kājām plati, ripina bumbu viens otram rāvējslēdzēja formā. Otrā darbība atrod sev pāri, nostājas divās kolonās pretī viena otrai, pāris paņem lakatiņu katrs aiz diviem stūtiem un tajā ieklikto bumbiņu nes otram pārim tā, lai bumbiņa neizkristu un nodod. Trešā darbība stafete darbojas pēc līdzīga principa tikai ar kociņu pāris skrien ap konusu un atpakaļ. Atsildīšanās vingrinājumi.

Nodarbības mērķis: Bērns pārvietoja sev un citiem drošā veidā, mācās sadarboties pāri, ievēro partnera spēju tik līdzī. Kā arī prasmi sekot līdz notiekošajam.

„Kā norāda Hanna „dejojot ir cilvēks” un daudzējādā ziņā izteiksmīgu kustību var uzskatīt par universālu bērnu valodu, kas to izmanto, lai atklātu un izzinātu savu pasauli, radītu pieredzes nozīmi un izteiktu reakcijas un idejas citiem. Tā ir vienojoša darbība, kas ļauj indivīdiem attīstīt pašapziņu un iemācīties būt jūtīgiem pret citu vajadzībām un jūtām.” (Hanna 1979, Frydenberg, Deans, O’Brien, 2012, 77) Mācīšanās ar mūziku ir attiecināma uz visām esošajām mācību un attīstības jomām. „Tā ietver fizisko, sociālo, emocionālo un intelektuālo kā arī virkni ilgtermiņu ieguvumu, piemēram, klausīšanās prasmju attīstību, augstākās spriešanas formas un uzlabo telpisko intelekci.” (Sloboda and Deliege, 1996, Frydenberg, Deans, O’Brien, 2012, 92; Eisner, 2002) Bērniem patīk dejot, viņiem patīk kustēties ritmā, tas var būt viens no veidiem kā bērns izrāda savas emocijas. Pedagoģs var deju izmantot kā rīku, lai palīdzētu bērnam atbrīvoties no liekas enerģijas, izliktu negatīvo un

iegūtu pozitīvo enerģiju. Šīs grāmatas autors liek uzsvaru uz to, ka izteiksmīga kustība sniedz bērniem iespēju caur savu ķermeni interpretēt savas idejas, jūtas un saskarsmes iespaidus. (Frydenberg, Deans, O'Brien, 2012)

5) Deja

Uzdevumi:

- Prot atrast pāri,
- Izdomā dejas kustību,
- Atkārto deju kustību grupas aplī.

Bērna darbība: Klausoties mūziku bērni brīvi improvizē kustības, vēlāk darbojas pāros, kur viens rāda kustību, bet otrs cenšas atkārtot. Pēc tam nostājas aplī un dejo ar vienotām kustībām, piemēram, vilnis .

Nodarbības mērķis: Atbrīvojoties no liekām negatīvajām emocijām pozitīvā veidā, veicināt pozitīvu emociju apmaiņu un veidot pozitīvu saskarsmi pāros, kā arī grupā. Radīt atbrīvotu un priekpilnu atmosfēru veiksmīgas sadarbības rosināšanai.

Rezultātu analīze

Analizējot izpētes gaitā iegūtos rezultātus, darba autore secina, ka pētījuma grupā no 10 bērniem pozitīva sadarbības prasmju attīstība norit 9 bērniem. Viens no tiem Tomass šķietami nevēlas iesaistīties kopīgās grupas aktivitātēs, kas varētu būt saistīta ar bērna personības tipu un emocionālo stāvokli. Vislielākais progress ir manāms Esteres pozitīvā iekļaušanās grupas vidē un sadarbībā ar vienaudžiem rotaļnodarbību laikā.

Rotaļnodarbība „Stāsts par mopsi Karlu, kas pazuda un laimīgi atgriezās mājās” noritēja labi, bērni ar interesi klausījās stāstu. Pasaka netika izlasīta līdz galam un bērniem bija uzdevums izdomāt stāsta beigas. Lielākā daļa bērnu izteica un spēja pamatot savu viedokli, bet īpaši nācās uzrunāt Tomasu un Esteri, kuri nodarbības laikā bija klusāki un īsti neiesaistījās sarunās. Pārējie bērni labprāt dalījās pieredzē par palīdzības saņemšanu un sniegšanu, kā arī par tās nozīmīgumu. Tāpat arī veiksmīgi tika kopīgi uzbūvēta stāsta notikuma vieta, izmantojot grupā pieejamos būvniecības materiālus no celtniecības centra un tēlus no grāmatas, no leļļu stūra. Veiksmīgi norisinājās stāsta turpinājuma izdomāšana un attīstījās sižetiska lomu rotaļa bērnu starpā.

Rotaļnodarbība „Skaņu dažādība” tika novadīta bez aizķeršanās. Bērniem patika atdarināt cilvēka emociju radītās skaņas un viņi spēja tās atpazīt. Lielākā daļa spēja veiksmīgi atpazīt skaņdarba emocionālo noskaņojumu. Neliela aizķeršanās sanāca pie mūzikas instrumentu izvēles, jo visi metās pakal barā un daži nespēja sadalīt kādu konkrētu mūzikas

instrumentu. Labāk būtu bijis tos piedāvāt izvēlēties pa vienam. Muzicēšana ar instrumentiem bija jautra un veiksmīgi noritēja arī instrumentu apmaiņa.

Rotaļnodarbība „Krāsas rudenī” kopumā noritēja produktīvi. Pagāja neliels brīdis līdz bērni vienojās par mākslas objektu, kuru kopīgi radīs – nācās rast kompromisu. Ar pedagoga palīdzību skaļākajiem un vairāk dominējošajiem nācās iemācīties, ka arī citiem ir tiesības izteikt viedokli. Tāpat arī vienojoties par materiālu izvēli mākslas darbam. Tāpat šī nodarbība mācīja bērniem dalīties un būt pacietīgiem, mācīties palūgt un iedot. Šim nolūkam pedagogs apzināti uz visu bērnu grupu bija iedevis divas šķēres un divas līmes, kā arī ierobežotu daudzumu mākslas materiālu (krāsu zīmuļus, papīru, otu, krāsu u.c.)

Rotaļnodarbība „Kustība kopā” noritēja daudz maz labi. Iesildīšanās noritēja veiksmīgi, tomēr kas attiecas uz pāru sadarbību Tomass izteica nevēlēšanos piedalīties nodarbībā un sēdēja malā. Pedagogam neizdevās bērnu iesaistīt rotaļnodarbībā ar sarunu. Bērns pilnībā noslēdzās visas dienas garumā. Šī nodarbība sagādāja izaicinājumu ātrākajiem un kustīgākajiem bērniem, tādiem kā Matīsam, kuram pārī tika iedota Estere, kura ir kautrīgāka un ne tik aktīva. Kā arī tas bija izaicinājums mierīgajiem bērniem būt aktīvākiem.

Rotaļnodarbība „Deja” bērniem deva pozitīvu emociju devu dienai. Nodarbība veicināja prasmi sadarboties, kas izrādījās sarežģīta Evelīnai, Tomasam un Esteri. Tomēr nodarbība aizritēja bez aizķeršanās. Bērni izbaudīja dejas improvizāciju, kā arī viņiem ļoti patika dejas kustības aplī. Vēlāk bērni paši izveidoja apli un mēģināja kopīgas deju kustības bez mūzikas. Tomēr Tomass pārī bija ar mieru dejot tikai ar Evelīnu, jo abi ir draugi.

Rotaļnodarbību laikā darba autore ievēroja būtiskus uzlabojumus šādās saskarsmes un sociālo iemaņu prasmēs;

- prasme sadarboties, kā arī ņemt vērā grupas biedrus un to viedokļus,
- saskarsmes prasmes – prasme izrādīt līdzjūtību vienam pret otru, apzināties citu emocijas (spēj atpazīt kā jūtas otrs un respektēt to),
- prasme noformulēt savas emocijas un vajadzības (izteikt vēlmi, nevēlēšanos, nepatiku, patiku u.c.).

Darbā tika ņemta vērā katra pētītā bērna personība, kas palīdzēj saprast, kā labāk iesaistīt viņus darbībā, kas vērstas uz sadarbības prasmju attīstīšanu un pilnveidošanu balstoties uz bērna personības tipu (domātājs, darītājs, jutējs) un tā plusiem un mīnusiem. Darba gaitā atklājās nepieciešamība pedagoga vadītajās rotaļnodarbībās uzsvērt uz grupu kā vienu veselumu. Nepieciešamību ņemt citam citu un cienīt vienam otru. Visiem būtu jāprot sadarboties grupas interesēs.

Lai sasniegtu kādu konkrētu pedagoģisku mērķi ir nepieciešama pozitīva, ieinteresēta attieksme pret rotaļnodarbību un rotaļu kā mācību līdzekli. Atvērtība palīdz plānot un vadīt rotaļnodarbības, strādāt komandās un arī darboties individuāli, ja nepieciešams. 4 – 5 gadu vecumā, kā jau atklājās, bērni ir diezgan skaļi un "brutāli" tādēļ noder pacietība un stingrība vienotu noteikumu ievērošanā grupā. Tāpat ir svarīgi arī saprast, ka katrs bērns ir individuāls un iespējams viņam sagādā grūtības atvērties apkārtējai vide, kā arī vēlme saglabāt personisko telpu.

Autores uzskata, ka veiksmīgu saskarsmiveido pozitīva attieksme, kas vērsta uz bērniem. Mērķtiecīgi vadīta nodarbība, kurā ir vieta brīvai improvizācijai, ļaujot bērniem izpausties radoši. Tāpat arī liela nozīme ir bērnu mācīt uz vienotu komandas darbu, kā arī darboties nelielās grupās vai pāros, kas nav mazāk svarīgi. Tāpat nodarbību laikā atklājās, ka ne visi bērni ir gatavi runāt par savām emocijām. Tādēļ būtu svarīgi grupā runāt par to kā mēs jūtamies un rīkosimies tādās situācijās kad kāds nav labā noskaņojumā, un kā to respektēt. Grupas novērojumi parādīja, ka rotaļnodarbībās veiktās darbības, kuras piesaistīja bērnu uzmanību tika atkārtotas bērnu brīvā laika rotaļās, piemēram dejojšana mūzikas pavadībā. Bērni lūdza pedagoģu uzlikt mūziku, lai varētu kopīgi dejot brīvajā periodā.

Tāpat darba autore secināja, ka lielāku uzmanību ārpus plānotajām rotaļnodarbībām ir nepieciešams pievērst tiem bērniem, kuri ir noslēgtāki/kautrīgāki. Ne mazāk svarīgi ir izprast bērna personības tipu, kas varētu izskaidrot bērna uzvedības modeli kādā konkrētā situācijā. Individuālais darbs balstīts uz pārrunām ar bērna vecākiem, lai izprastu kāda ir bērna komunikācija un saskarsme citā vidē un apstākļos. Kā to sasaistīt ar pedagoģisko procesu PII un kādas opcijas ir saskarsmes rādītāju uzlabošanā. Veicot pārrunas ar grupas pedagoģu atklājās, ka komunikācijas prasmes ir labākas bērniem, kuru vecāki velta laiku sarunām ar tiem, kā arī interesējas par bērna uzvedību un notikumiem grupā. Tādēļ darba autore nonāk pie secinājuma, ka atvērtāki un ar labākām saskarsmes spējām ir bērni, kuru ģimenē aug brālis vai māsa.

Šajā vecumposmā ir ieteicams izmantot dažāda veida rotaļas (radošas, lomu rotaļas, konstruktīvas u.c.), kā jau atklājās darba gaitā, taču tāpat ir nepieciešams iekļaut didaktiskās spēles un puzzles. Ļoti svarīgi ir bērna veiktie praktiskie darbi, kuri būs tie kas palīdzēs mudināt bērnus uz pārrunām – savu domu, kā arī pašvērtējuma izteikšanu, kā tas atklājās rotaļnodarbībā „Krāsas rudenī”. Tā palīdzēs pieņemt konstruktīvu kritiku un rast risinājumus.

Pētnieciskā darba gaitā autore pārliecinājās par pieaugušā piemēra svarīgumu bērna dzīvē. Bērnus virzīt uz mērķi ir iespējams tikai ar savu paraugu - rādot piemēru un

izskaidrojot, iemācot un iedrošinot bērnu uz konkrētu rīcību vai darbības modeli, lai sasniegtu vēlamo mērķi.

Secinājumi.

1. Pedagoģs var iemācīt bērnam pozitīvu saskarsmi izmantojot dažādas mācību jomas (māksla, mūzika, u.c.).
2. Rotaļnodarbības un rotaļas laikā tiek veidotas un attīstītas dažādas prasmes.
3. Visām pedagoga veiktajām darbībām ir jābūt ar konkrētu mērķi.
4. Katrs bērns ir individuāla personu un katram ir nepieciešams atrast individuālu pieeju.
5. Pedagoģam ir pēc iespējas jāvada rotaļnodarbības dažādā bērnu skaita sastāvā – pāros, nelielā grupā, visas grupas sastāvā.

Secinājumi

1. Bērniem pirmsskolas izglītības vidē nākas saskarties ar komunikācijas un sadarbības prasmju problēmām.
2. Lai pozitīvi attīstītos bērna personība ir nepieciešama sadarbības prasmju nostiprināšanās. Tāpēc ir ļoti svarīga pieredze, kuru bērns gūst nonākot saskarsmē, komunicējot ar vienaudžiem un pedagogiem.
3. Lai bērns justos pieņemts un spētu veiksmīgi komunicēt, un veidot pozitīvas attiecības ir svarīga apkārtējā vide kurā atrodas bērns.
4. Pedagogam ir svarīgi saprast bērna personības tipu, lai spētu saprast kā labāk risināt problēmsituācijas.
5. 4 -5 gadu vecumposmā bērniem ir svarīgs pozitīvs pieaugušā uzvedības modelis. Lai bērni redzētu piemērus kā tiek veidota pozitīva komunikācija un sadarbība.
6. Bērna vadošā sevis un pasaules izziņas forma ir rotaļa, 4 -5 gadu vecumposmā - sižetiskā lomu rotaļa.
7. Lai rotaļnodarbības virzība būtu pozitīva un sekmīga, liela uzmanība jāpievērš tās saturam.
8. Šajā vecumposmā galvenais virzītājs bērņā ir izteikta zinātkāre un kustība. Bērns mācās darot.
9. Pieredzes pārņemšanas forma ir sadarbība un komunikācija, tādēļ tā ir uzskatāma par audzināšanas pamatlīdzekli.
10. Iekļaujot rotaļnodarbībās tādus uzdevumus kā atrast pāri vai kopīgas darbības veikšana, kuri saistīti ar sadarbības prasmju veidošanu un veicināšanu 4-5 gadus veciem bērniem, tās attīstās ātrāk nekā pašplūsmā.
11. Darba gaitā apstiprinājās abas autores izvirzītās hipotēzes, kā rezultātā tika sasniegts kvalifikācijas darba mērķis.

Priekšlikumi

1. Plānojot nodarbības nelielās grupās (2-3 bērni) patstāvīgi mainīt grupu biedrus, lai bērni spētu izveidot vienlīdz labas attiecības ar visiem grupas biedriem, nevis tikai paša izvēlētajiem.
2. Plānot grupas nodarbības, kurās būtu iesaistīti visi grupas bērni, veicot vienotas vai kopīgas darbības.
3. Rotaļnodarbībās piedāvāt tādas spēles vai nodarbes, kurās nav uzvarētāju vai zaudētāju.
4. Pozitīvas sadarbības prasmju veidošanās procesā piesaistīt bērna vecākus, piemēram, izrunājot radušās problēmsituācijas, kuras varētu būt līdzīgas mājās.
5. Rīkojot vecāku sapulces piesaistīt psihologu, lai pārrunātu kā labāk sekmēt pozitīvas saskarsmes un komunikācijas iemaņas.

Literatūras un avotu saraksts

1. Ashman A., Gillies R.,(2003) *Cooperative learning : the social and intellectual outcomes of learning in groups*. Routledge is an imprint of the Taylor & Francis Group. ISBN 0-415-30341-9 (29.10.2021) Retrieved from: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/lulv/reader.action?docID=181919&query=collaborative+skills+through+play>
2. Abiding in femininities international (2002) *Dievbiņības mācekļības personības tests*. Izdevniecība Atklāsme
3. Bezerra-Dutra N.,(2019). *An investigation into the social learning of cooperation in children: individual, social, and cultural comparisons*. (Doctoral dissertation, Durham University, England).
4. Brice B., Bula-Biteniece I., Gaide D., Irbe I., Lauka A., Ozola D., ... Temfelde I. (2012) *Pirmsskolas mācību programma*. Valsts izglītības satura centrs.
5. Denham S.A., Brown C.,(2010) "Plays Nice With Others": Social-Emotional Learning and Academic Success. *Early Education And Development*, 21(5), 652-680 Retrieved from: https://www.academia.edu/16783629/_Plays_Nice_With_Others_Social_Emotional_Learning_and_Academic_Success?email_work_card=view-paper
6. Dzintere D., Boša R. (1997) *Rotaļspēles*. SIA "Māc. apg. NC"
7. Dzintare D., Stangaine I., (2007) *Rotaļa – bērna dzīves prasmju sekmētāja*. Izdevniecība RaKa.
8. Dzintere D., Stangaine I., Augstkalne D., (2014). *Bērna komunikatīvās kompetences attīstība*. Izdevniecība RaKa.
9. Frydenberg E., Deans J., O'Brien K. (2012) *Developing Everyday Coping Skills in the Early Years*. Continuum International Publishing Group. ISBN: 978-1-4411-8799-4. (28.10.2021.) Retrieved from: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/lulv/reader.action?docID=866341&query=play+in+preschool>
10. Golubina V.(2007). *Pirmsskolas pedagoga rokasgrāmata*. SIA "Izglītības soļi"
11. Hollingsworth H.L., Winter M.K.(2013) Teacher beliefs and practices relating to development in preschool: importance placed on social-emotional behaviours and skills. *Early Child Development and Care*, 183(12), 1758-1781. Retrieved from:

<https://www-tandfonline-com.datubazes.lanet.lv/doi/full/10.1080/03004430.2012.759567>

12. HwaChoi D.,Md-Yunus S.(2011)Integrationof a socialskillstraining: a casestudyofchildrenwithlowsocialskills.*InternationalJournalofPrimary, ElementaryandEarlyYearsEducation* 39(3), 249-264. Retrivedfrom :<https://www-tandfonline-com.datubazes.lanet.lv/doi/full/10.1080/03004270903501590>
13. KayiliG.,Erbay F.(2019) A comparison of preschool children’s communication and emotional skills on the basis of their cognitive tempos.*Early Child Development and Care*, 189(4),625-634. Retrived from: <https://www-tandfonline-com.datubazes.lanet.lv/doi/full/10.1080/03004430.2017.1336168>
14. Lyon A.R.,Gershenson R.A., Farahmand F.K., Thaxter P.J.,Behling S.,Budd K.S.(2009)EffectivenessofTeacher-ChildInteractionTraining (TCIT) in a PreschoolSetting. *Behavior Modification*33(6) 855 –884Retrivedfrom: https://www.academia.edu/6296522/Preschool_Setting_Effectiveness_of_Teacher_Child_Interaction_Training_TCIT_in_a
15. Meikšāne,Dz.,Plotnieks,I.(1998).*Personības pašizjūta un identitāte*.SIA”Mācību apgāds NT”.
16. Pabalsti par bērna kopšanu (2021) Pieejams: <https://www.vsaa.gov.lv/lv/media/2555/download>
17. Puškarevs I. (2001). *Attīstības psiholoģija*.IzdevniecībaRaKa.
18. Riggio R.E., Reichard R.J.(2008)
Theemotionalandsocialintelligencesofeffectiveleadership: An emotionalandsocialskillapproach. *JournalofManagerialPsychology* 23(2), 169-185.Retrieved from: <https://www-emerald-com.datubazes.lanet.lv/insight/content/doi/10.1108/02683940810850808/full/html>
19. Sandberg A.,Haden R.(2011) Play'simportanceinschool. *InternationalJournalofPrimary, ElementaryandEarlyYearsEducation*39(3),317-329. Retrivedfrom: <https://www-tandfonline-com.datubazes.lanet.lv/doi/full/10.1080/03004270903530441>
20. SimplePsychology
(Простаяпсихология)(2019)*Когнитивнаяпсихологиямышления #82. Культурно-*

историческая концепция развития Выготского. YouTube , Retrived from:

<https://www.youtube.com/watch?v=6XRjLanQ8pk>

21. Svence G. (1999) *Attīstības psiholoģija*. Zvaigzne ABC
22. Špona A. (2006) *Audzināšanas process teorijā un praksē*. Izdevniecība RaKa.
23. Tomasello, M., & Vaish, A. (2013). Origins of human cooperation and morality. *Annual Review of Psychology*, 64(1), 231–255. Retrived from: <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-113011-143812>
24. Triciavan Rhijn, Osborne C., Ranbay S., Maich K., Hall C., Rzepecki L., Hemmerich A. (2021) Peer Play in Inclusive Child Care Settings: Assessing the Impact of Stay, Play, & Talk, a Peer-Mediated Social Skills Program. *Child Care in Practice*, 27(3), 224-238. Retrived from: <https://www.tandfonline.com/databases.lanet.lv/doi/full/10.1080/13575279.2019.1588707>
25. Tsangaridou N., Zachopoulou E., Liukkonen J., Gråstén A., Kokkonen M. (2014) Developing preschoolers' social skills through cross-cultural physical education intervention. *Early Child Development and Care*, 184(11), 1550-1565 . Retrived from: <https://www.tandfonline.com/databases.lanet.lv/doi/full/10.1080/03004430.2013.865616>
26. Valsts izglītības satura centrs (2016) *Metodiskie ieteikumi pirmsskolas mācību programmas īstenošanai*. Pieejams: https://registri.visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/metmat/met_iet_pirmsk_prog_ist.pdf
27. Velss M., (2012) *"Laulība - problēmsituāciju risinājumi" (3. dienas 2. daļa)*
Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=xIaziTPpGRs>
28. Velss M., (2020) *Counselor Lecturer Training - Session 04 - Journey to the End of Self*,
Retrived from : <https://www.youtube.com/watch?v=OyDKQ162oOY>
29. Velss M., (2005) *Mans nespēks Viņa spēks*. Izdevniecība Atklāsme
30. Волчков Э.
Г (2015) *Психология Общения* (Академия Наук Республики Татарстан Казанский Федеральный Университет, Казань) Доступный:
https://kpfu.ru/staff_files/F2052116538/Psihologiya_obscheniya.pdf?fbclid=IwAR0TzkJjZXkErMEWCF9QS5iU2GR_xAf-ft9n0VQlZyx4UgkNN-UF_GzH8hs

31. Wisconsin's Guiding Principles for Teaching and Learning (2008) Learning is a collaborative responsibility. Retrieved from:
<https://dpi.wi.gov/sites/default/files/imce/cal/pdf/guiding-principles4.pdf>
32. Wolf J.J., Hudson-Baker P. (2012) Another Use for Dr. Seuss: Reading for Social Skills. *Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth* 56(3), 172-179. Retrieved from: [https://www.tandfonline-com.databases.lanet.lv/doi/full/10.1080/1045988X.2011.633284](https://www.tandfonline.com.databases.lanet.lv/doi/full/10.1080/1045988X.2011.633284)

IZZIŅA PAR AIZSTĀVĒŠANU

Kvalifikācijas darbs izstrādāts

LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē

Ar savu parakstu apliecinu, ka darbs izstrādāts patstāvīgi.

Darba autors _____ Kristīne Ziemane _____

(vārds, uzvārds, paraksts)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Darba zinātniskais vadītājs

_____ Mg.paed., Mg.psych.IlzeKricka _____

(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds, paraksts)

Kvalifikācijas darbs aizstāvēts

Pārbaudījuma komisijas 2021.gada 1.decembra sēdē,

protokola Nr. _____

vērtējums _____

(vērtējums) (vērtējums vārdiem)

Valsts pārbaudījuma komisijas priekšsēdētājs

_____ (akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds)

_____ (paraksts)

GALVOJUMS

Es, Kristīne Ziemane

apliecinu, ka darbs izstrādāts atbilstoši zinātniskās ētikas principiem.

Darbā izmantotā literatūra u. c. avoti norādīti literatūras u. c. avotu sarakstā. Dažāda veida informācijai (atziņām, citātiem, attēliem, tabulām u. c.), kas iegūta no minētajiem avotiem, pētnieciskajā darbā un tā pielikumos norādītas atsauces.

Darba autors Kristīne Ziemane

(vārds, uzvārds) (paraksts)

Datums: 01.12.2021.